

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

2014

Bc. Eliška Florianová

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Filosofie výchovy v díle Jana Amose Komenského

Philosophy of Education in the Work of John Amos Comenius

Vedoucí práce:

ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Autor práce:

Bc. Eliška Florianová

Na tomto místě bych ráda poděkovala ThDr. Kamile Veverkové, Th.D. za podnětné a cenné rady a za projevenou vstřícnost, podporu a trpělivost při celkovém vedení této práce.

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne

Bc. Eliška Florianová

Anotace

Diplomová práce Filosofie výchovy v díle Jana Amose Komenského je zaměřena na vytyčení hlavních bodů v díle zmíněného myslitele, filosofa, teologa a velkého pedagoga. Zabývám se zde filosofií jako takovou, vlivem jednotlivých významných osobností na tvorbu Komenského. Dále celkově ovzduším doby 17. století, vlivem osobního života na tvorbu a také vědeckých objevů a vynálezů. Komenský byl velkým vychovatelem a pedagogem v praxi i v metodice, kterou se zabývám v další části práce, která je postavena na výchově a jeho vychovatelském úsilí jak přímém, tak metodickém. Komentuji zde jeho úsilí v díle a zabývám se velkým celkem spisovatelským *Opera didactica omnia*, a jeho vrcholným dílem, které mělo veškeré jeho snažení univerzalizovat a sjednotit. Tímto dílem je *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Poté se snažím převést jeho snažení v rámci podobného ovzduší do dnešní doby a paralelizovat jej s dnešními problémy a praktickými úkony ve vzdělávání, školství a vychovatelství.

Klíčová slova

Výchova, J. A. Komenský, filosofie, pedagogika, teologie, dílo Jana Amose Komenského, 17. století.

Annotation

Diploma thesis Philosophy in the work of John Amos Comenius is focused on demarcation main points in the work of John Amos Comenius, great thinker, philosopher, pedagogic and theologic authority.

I deal with philosophy and with influences of most important people, atmosphere of 17th century, significant finding and inventions and his live on his work.

Comenius was great thinker of education and pedagogue in praxis and methodology. This is another part of my work, I

focused on education in praxis and of course his work in books.

I mention ODO - *Opera didactica omnia*, huge work of pedagogic methodology and *Obecná porada o nápravě věcí lidských* - his masterpiece. This work have to unify his work in one big complex.

Than I am trying to compare it with our today reality and find similar problems in our school and education proces.

Keywords

Education, J. A. Comenius, philosophy, pedagogic, theology, work of John Amos Comenius, 17th century.

Obsah:

Úvod.....	9
1. Filosofie výchovy.....	12
1.1 Filosofie jako věda.....	12
1.2 Výchova jako soustava, vývoj, historie pojmu.....	15
1.3 Filosofie výchovy dle Jana Patočky.....	22
2. Filosofie výchovy v díle Jana Amose Komenského.....	32
2.1 Velká didaktika aneb umění umělého vyučování.....	34
2.2 Obecná porada o nápravě věcí lidských.....	61
2.2 Komenského filosofie výchovy.....	66
Závěr.....	77

Seznam zkratek

J. A. Komenský - Jan Amos Komenský

ODO - Opera didactica omnia, dílo Jana Amose Komenského

např. - například

r. - roku

s. - stran

tzv. - takzvaně

Úvod

Osoba Jana Amose Komenského¹ je pro mě velmi inspirujícím učitelem, filosofem a teologem. Právě proto se jeho myšlenkami zabývám v mé bakalářské a také i v diplomové práci, která již blíže rozpracovává myšlenkové směřování Komenského jako filosofa a učitele. Postavila jsem se před nelehký úkol snažit se v jeho díle načrtnout linii, která by měla vychovatelský ráz a zároveň kde se snaží nastínit problematiku výchovy jako metodické praxe. Budu tedy zmiňovat jednak život tohoto velkého pedagoga, co ho utvářelo a kteří myslitelé ho v tomto snažení pedagogického rázu nejvíce ovlivnili.

V první části mé práce se snažím načrtnout, co je vlastně v Komenského podání filozofii, s čímž mi nejvíce vypomáhá Patočka, který se Komenského myšlenkami zabýval ve svých dílech o něm. Proto se v první části věnuji skrze náhled Jana Patočky a jiných myslitelů, kteří se Komenským zabývali hlouběji.

V další části se snažím nastínit, jak by asi mělo vypadat vývoj či historie výchovy jako takové u Komenského, tedy již v jeho díle a skrz optiku ostatních myslitelů. Budu zde zmiňovat úlohu učitele, která je i dnes podobně koncipována a vnímána, také jeho pedagogický um a úsilí, se kterým se věnuje žákům. Zároveň se budu věnovat jeho nejdůležitějším pojmům, pedagogickému realismu, názornosti metody a důležitosti smyslové zkušenosti, důrazu na obsah výuky, na cykličnost výuky, aplikaci získaného vědění do praxe, na vyučování v mateřském jazyce, což Komenský ve svém díle

---

¹ Osobností Jana Amose Komenského se naposledy zabývala Milada Blekastad. Odkazují tímto na její monografii: BLEKASTAD, Milada: *Comenius, Versuch eines Umrisses von Leben, Werk und Schicksal des Jan Amos Komenský*, Universitetsforlaget Oslo Academia Praha 1969, 892 s.

zdůrazňuje. Také se věnuje organizaci školy jako instituce, soustavnému vyučování, třídnímu rozdělení a přesným rozvrhem a využíváním učebnic, které sám píše.

Komenský zde zmiňuje, co by měl učitel umět, zvládat a jak by měla vypadat i jeho osobnost, aby mohl takové povolání vykonávat. Nahlíží na pedagoga jako celkovou osobnost, která by měla disponovat určitým pedagogickým umem a určitým náhledem na svět, který je pro pedagoga výrazně podstatný.

Později zde Komenský načrtává výraz pansofie jako vědy, které se věnuje, velmi nosnou část svého života a nahlíží na ni jako na filozofii, kterou by mělo vyučování probíhat. Je to celkový obraz toho, jak by se měl člověk chovat, čeho by měl dbát a vůbec kam svým životem směřovat. Pansofie je nejvýznamnějším pojmem celé Komenského práce, proto i já se budu věnovat více této oblasti pod rouškou díla *Obecná porada o nápravě věcí lidských*². Tato Obecná porada bude později v mém díle citována a konkrétně hodnocena, neboť je to dílo jak jsem již zmínila stěžejní. Budu zde vycházet z metodologie díla Jana Patočky, který se věnuje Komenskému ve svých knihách.

V poslední části mé práce tedy ve třetí oblasti se budu věnovat filosofii výchovy přímo v díle Jana Amose Komenského. Budu zde zmiňovat nejdůležitější oblasti jeho výchovy - poznatky, které během své učitelské praxe získal a i takové, které si bohužel nestihl již ověřit, ale my můžeme a tak se dělo i děje. Komenský jako velký učitel národů, ve své době ne tak zcela brán vážně se

---

² KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Praha: Svoboda, 1992. s. 360. ISBN 80-205-0227-0.

později dočká velkého úspěchu svých děl a i myšlenek, které celý svět zasáhnou jako pedagogická reforma a novinka.

Dnes již víme vše o Komenského díle, je tedy možné nastínit, jak by mohl ideální učitel působit a co by měl mít za vlastnosti?

Lze také říci, co by se mělo ve škole učit, na co klást největší důraz a co je méně potřebné? Lze z Komenského myšlenek vyjmout určitou metodiku pro školu? Nebo je to vše jedna částečná informace bez souvislostí?

Je Komenského filosofie výchovy celkovým dílem nebo je poskládáno z kusých poznatků bez niti?

Na tyto otázky budu hledat níže odpovědi a zároveň se Vám budu snažit nastínit Komenského osobnost a osobu, abychom předešli pouhému načrtávání myšlení bez ladu. Komenský je osobnosti složitá a plná temných zákoutí, ovšem ve svém díle je plně položen základ jeho myšlení a pohnutek, které měl.

Nyní se již budu věnovat přímo Komenskému a jeho filosofii výchovy.

1. Filosofie výchovy

Filosofie výchovy je pojem, který je nutné specifikovat. V této kapitole se budu věnovat především pojetí filosofie výchovy u badatele Jana Patočky ve vztahu ke dnešní době a pojetí výchovy dnes.

1.1 Filosofie jako věda

Jak již sám název napovídá, filosofie byla praktikována již v antickém Řecku různými učiteli - filosofy například Sokratem, Aristotelem, jež tvoří dvojici, ze které vychází celé školy filosofů až dodnes. *"Tehdy bylo nejdůležitější přeložit daný termín z řeckého φιλοσοφίαz φιλειν (filein, mít rád, toužit po něčem) a σοφία (sofía, moudrost, zdatnost) je soustavné, racionální a kritické zkoumání skutečnosti, světa a člověka, případně i toho, co je přesahuje (metafyzika)"*³. Základem bylo vyučování určitému způsobu myšlení, lze říci i náhledu na svět. Důležitým prvkem filosofie se stal údiv, prvek, který jedince vytrhne ze zažité pasivity a skutečnosti a donutí ho nazřít ji jinýma očima. Rovněž také pochybování, tedy přemítání, zda není jiné možnosti posunout se přemýšlením do nečekaných zákoutí mysli. Nejistotou je způsobeno, že je člověk nucen myslet. Přemýšlí, co nastane a zvažuje různé varianty, možnosti - i tímto je filosofie. Sokrates byl vyhledávaným učitelem, jenž pomáhal ostatním nové myšlenky rodit- odtud bylo jeho učení nazýváno myšlení babické (byl přirovnán k porodní bábě). Dalším byl myslitel Aristoteles, bez něhož by nebyla na světě přítomna logika a počítačový svět následně. Žáci těchto dvou velkých a jiných mistrů se poté rozprostřeli po celém světě a základní inspirace se rozvinula až ve

---

³STÖRIG, Hans Joachim: *Malé dějiny filozofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 653s.

složité systém filosofický např. Kantův, Hegelův či Leibnitzův. Následníci se vždy popasovali s myšlením předchůdce, zaujali k němu určitý postoj. Leckdy byl protikladný, někdy rozvíjející a zřídka byl obojího rázu. Filosofie je pro mě osobně druhem myšlení, které umožňuje vnímat svět z různých úhlů, objevovat nečekané závěry a nápady. Rovněž na počátku sloužila filosofie k šíření vzdělání, tedy je mi vítaným nástrojem, k šíření vzdělanosti. Dle mého názoru, lze díky různým druhům myšlení i lépe pochopit rozdílnost ve světě, potřebu spolupráce, harmonie. Věda vyrůstá ze starších vrstev lidského vědomí, a to nejen ve smyslu dějinném, ale neustále. Tento vývoj se ve 2. čtvrtině 19. století pokusil popsat zakladatel pozitivismu Auguste Comte „zákonem tří stadií“:

- 1) Mytické stadium je založené na vyprávění určité báje či mýtu⁴, kde je rozloženo sdělení, jak funguje svět a klade se zde odpověď na předem položené otázky. Posluchač si zde osvojí také například dějiny lidstva či různé názory vypravěče, když bychom to měli přirovnat k vývoji člověka, bylo by to stadium dětství.
- 2) Filosofické stadium je hranicí mezi filosofií a vědou. Začíná jako vyprávění o dějinách filosofie a končí většinou vznikem určitého vědního oboru. Filosofie se tedy promění v jakýsi hraniční kámen tzv. metavědu. To odpovídá při přirovnání k lidskému životu nejpravděpodobněji dospívání.
- 3) Vědecké, neboli pozitivistické, pokud použijeme Patočkovu terminologii. Zde se pokládají otázky a hledají se na ně

---

⁴ Soudobá religionistika zná řadu určení mýtu: manifestace posvátného (W. F. Otto); vyprávění, které zpřítomňuje primordiální posvátný děj nebo vzor (M. Eliade); slovní stránka rituálu (G. van der Leeuw). KRATOCHVÍL, Zdeněk: Filosofie mezi mýtem a vědou. Praha: Academia, 2009. 472s. ISBN 978-80-200-1789-5, str. 20

reálné odpovědi, tedy jde přímo o „fakta“. Neboli hmatatelné důkazy, či ověřitelné. Při přirovnání k člověku bychom tím označili nejspíše dospělost. Comte sám to označuje za vrchol své nauky.⁵

„Nechme teď stranou specifické rysy Comtova pozitivismu s jeho krajním redukcionismem i s obecnými rysy myšlení 19. století jako hledání „původu“ čehokoli (vědy, filosofie, náboženství, světa, života, člověka) i analogie mezi vývojem světa (evolucí), lidskými dějinami a vývojem jednotlivce. Zákon tří stadií má hlubší smysl, nezávislý na pozitivistickém kontextu. Tak například Jan Patočka ukazoval, že i když zákon tří stadií odmítáme a považujeme jej za ideologickou modifikaci osvícenské koncepce pokroku, přesto se přistihneme, že přitom sami myslíme podobně. Proto Patočka místo Comtova zákona nabízí koncept tří způsobů lidské existence:“⁶ Jedná se o koncept myšlení, kdy v prvním z příběhu přijímáme druh myšlení nebo názoru, především se může jednat o výchovu. Ve druhém stadiu jsme si již vědomi světa kolem nás a praktikuje se zde především akce - reakce. Vnímáme skutečnost kolem a odpovídáme na ni. V třetí části se jedná o sebereprezentaci, tedy jak zformulujeme získané poznatky či názory. „Filosofie by měla být prostředím srozumění mezi vším intuitivně nejasně tušeným a vším přesně pojmově vyjadřovaným.“⁷

---

⁵ KRATOCHVÍL, Zdeněk: *Filosofie mezi mýtem a vědou*. Praha: Academia, 2009. 472s. ISBN 978-80-200-1789-5

⁶ KRATOCHVÍL, Zdeněk: *Filosofie mezi mýtem a vědou*. Praha: Academia, 2009. 472s. ISBN 978-80-200-1789-5, str. 17

⁷ KRATOCHVÍL, Zdeněk: *Filosofie mezi mýtem a vědou*. Praha: Academia, 2009. 472s. ISBN 978-80-200-1789-5, str. 19

Filosofie může být popřením vyprávění nebo také jeho logickým utvrzením. Lze to pokládat za poznání, reflektované, či za člena hraničního mezi vědou a náboženstvím.

Lze také uznat, že tato filosofie může být zneužita ve vytvoření určitých apriori názorů a poznatků. Potom lze každé jiné názor či možnosti označit za nevědecké a tím se stává věda tzv. určujícím kamenem poznání. To je problematické především z toho důvodu, že je možné pozorovat určité zakrnění možných výsledku nebo dokonce znemožnění dalšího pátrání ve prospěch poznání.

1.2 Výchova jako soustava, vývoj, historie pojmu

*"Konečným cílem výchovy je vštípit dětem mýtus, jenž stmeluje identitu určité kultury nebo civilizace."*⁸

Výchovou lze chápat určité důsledné působení vychovatele na dítě s jasným cílem vštípit mu nějaké poznatky, či zvyky nebo dokonce druh chování. Je to práce stálá, delšího trvání a velmi obtížná. Neboť někoho vychovat je vskutku nesnadná věc. Vychovatel by měl být sám osobou vzornou, až příkladnou. Je tedy kladen důraz na samotné vzdělání vychovatele nebo učitele a také jeho vytríbené chování. Dítě má zase každé jiný temperament a povahu. S těmito všemi faktory se musí ve výchově počítat. Nehledě na různou intenzitu výchovy v různých věkových kategoriích. Nutno také přihlídnout k pohlaví, což je v každé kultuře vnímáno jinak. Někde se dívky vůbec nevzdělávají, ale mají za úkol pečovat o dům a rodinu, u nás známe spíše z historie. Dnešní doba naopak ženskou roli velmi ztěžuje, neboť žena musí zvládnout péči o dům a rodinu

---

⁸ GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6. S. 26.

spolu s mužem a vykonávat zaměstnání v plném nasazení. Dalo by se říci, že dnešní doba není rodinám příliš nakloněna a jejich existenci ani v nejmenším neulehčuje, jak tomu bylo za jiných režimů. Například komunistický režim byl rodině nakloněn velmi a osobám, které rodinu měly, z toho plynuly určité výhody. Např. finančního rázu. Dnešní doba, by se dalo říci, je velmi individualisticky zaměřena.

„Výchova (nebo též edukace) je cílevědomá, plánovitá a všestranná činnost směřující k přípravě člověka pro jeho společenské úkoly a osobní život. Výchova je celoživotní působení na procesy lidského učení a socializaci s cílem přeměny člověka po všech stránkách, tedy tělesné i duševní. Výchova je zprostředkování znalostí, dovedností a postojů (kompetencí), které jsou přítomny v dané společnosti a které se pokládaly a pokládají za důležité, předat dalším generacím.“⁹

Je důležité zmínit, že Komenský vymyslel nosnou páteř svého díla *Opera didactica omnia*¹⁰ již před odchodem z českých zemí do exilu. Viděl nedostatky vzdělávání jedince ve škole. Především se mu nelíbila násilnost metod, kterými se má žák vzdělávat, ale přivést ho k tomu jinou cestu - nejlépe aby sám chtěl. Uzrál v něm náhled, že jedinec by se měl ve škole naučit také náhledu na životní úskalí a řešení tzv. „labyrintů života“, teda krize vlastní i společenské.

Práce filosofa Augustina ho inspirovala k důrazu na celek, v biblickém pojetí kladl důraz na důstojnost člověka a práv pro

---

⁹ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

¹⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951. 387 s.

společnost, což je odkazem reformace.¹¹ Konkrétně v díle *Hlubina bezpečnosti* se Komenský snaží popsat, jak se má člověk postupně zdokonalovat - zbavit se pyšnosti, jak zde uvádí ve svých pojmech „samosvojnosti“ a „jinudosti“. Člověk by měl hledat centrum ve světě - jistotu a základ světa. Komenský je přesvědčen, že by se měl stávat člověk lepším a tím i celá společnost. V díle *Didaktika* se Komenský věnuje tezi nápravy české společnosti, což později vztahuje na společnost světovou. Filosofii dále zdokonaluje díky obohacení jiných kultur, které navštívil. Podněty jsou především od Wolfganga Ratka¹², Johana Valentina Andreae¹³, Francise Bacona¹⁴, Thomase Campanelly¹⁵, Jakoba Böhma¹⁶, atd.

---

¹¹ KOPECKÝ, Jaromír; PATOČKA, Jan; KYRÁŠEK, Jiří. *Jan Amos Komenský: nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 272 s. ISBN 978-80-200-1700-0

¹² Wolfgang Ratke byl předchudce Komenského, který napsal dílo *Memorial* a věnoval se školní výuce jazyků přirozenou formou.

¹³ Jan Valentin Andreae (1586 - 1654) německý lutherský kazatel, člen rosikruciánského hnutí. Autor významných děl, např. *Chymická svatba Christiana Rosenkreuze ANNO 1459*, která velmi ovlivnila Komenského. ANDREAE, Johann Valentin. *Die Chymische Hochzeit des Christian Rosenkreutz anno 1459*. Praha: Baltazar, 1992. 135 s. ISBN 80-900-3071-8.

¹⁴ Francis Bacon (1561 - 1626) byl anglický historik, filosof a politik. Považuje se za zakladatele empirismu. Nejdůležitějším dílem je *Nové organon* z roku 1620

¹⁵ Thomas Campanella (1568 - 1639) byl italský filosof, astrolog a učenec. Nejznámější dílo *Sluneční stát* napsáno při věznění, obviněn z kacířství. Obhajoval ve svém spise Galilea a jeho učení. CAMPANELLA, Thomaso. *Sluneční stát*. Praha: Rovnost, 1951. 115 s.

¹⁶ Jakob Böhme (1575 - 1624) byl německý mystik. Nejznámější spis *Aurora* vyvolal velké opovržení především v církevních kruzích. Po čase vydává další spisy, vysvětlující blíže jeho nauku.

Jeho filosofií vrcholnou se nazývá PANSOFIE, která usiluje o vševědění, všeobecný mír a všemoudrost. Má se tak stát zdokonalením člověka vzděláním a výchovou, potažmo celé společnosti. Tím, že člověk vše pozná, zušlechťí se a bude mravně na výši a bude zbožný, se dosáhne toho, že zmoudří a bude se žít lépe - bez diskriminace a napraví se celkově svět. Komenského hledisko je také zacíleno na víru - důvěru v Boha.

Jaký je vlastně Komenský jako pedagog? O to se dodnes vedou spory. „Jedni v něm vidí prostě geniálního anticipátora, který intuitivně, svým citem pro výchovné skutečnosti, vyhmátl tytéž didaktické a vychovatelské zásady, jež platí dodnes: důraz na obsah výuky, věci před slovy, východisko z názoru, názorné vyučování, důraz na mateřský jazyk, cykličnost výuky, nutnost aplikace získaného vědění, společné cvičení mysli, ruky, jazyka; pak ony nesmrtelné zásluhy o organizaci školy, soustavné kolektivní vyučování po třídách s přesným rozvrhem a standardizovanými učebnicemi... a posléze onen velkolepý, zásadní demokratismus výchovy a vzdělání, který hlásá nezbytnost výchovy a vzdělání u všech, bez rozdílu pohlaví, stavu, bohatství, původu a etnického charakteru, ba rovněž nadání.“¹⁷

Prvním nápravným úsilím se Komenský zabýval v díle *Paradisus ecclesiae*, které bylo zaměřeno na české země. Dále v edici *Opera didactica omnia*¹⁸ navrhuje rozšířit snažení překladem knih i do světa. Cesta reformy měla napravit život člověka i svět a mělo se

---

¹⁷ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.str. 352

¹⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951. 387 s.

tak stát reformou vzdělávání, výchovy člověka od mládí až po dospělost. Šlo o úpravu života, vzdělanosti a výchovy.

Komenský svou filosofií zakládá na dvou pojmech:

1) Mikrokosmos- jím je člověk

2) Makrokosmos - pohlíží tak na svět

Svou teorii zakládá na vzájemném vztahu těchto dvou pojmů. „...teorii vzdělání a výchovy je třeba založit na filozofii člověka (mikrokosmu) a na promýšlení vztahů člověka ke světu (makrokosmu) i k sobě samému jako součásti makrokosmu.“¹⁹

Pro Komenského je důležité snadno dosažitelné všeobecné vzdělání. Zabývá se i otázkou sociální.

Především zde hovoří o metodě synkretické - začínat se má od jednoduchého a postupně pronikat k hlubším vrstvám skutečnosti poznání, zařazuje sem postupně vztahy mezi jednotlivostmi. Říká, že je důležité mít jednotu ve výchově i vzdělání. V díle lze vystopovat a rozdělit čtyři etapy, kdy Komenský pobýval v různých zemích, na lešenské, elbínské, blatnopotocké a amsterodamské. Lze zde dohledat myšlenkový vývoj Komenského²⁰.

Metodou synkritickou je hlavně vytvořená metoda přirozená. V didaktice je důležité stanovit cíl, který musí být vyvozen z povahy člověka, povahy světa a vyučování, je důležité zvolit správné prostředky, kterými budeme vyučovat a paralelizovat je

---

¹⁹ KOPECKÝ, Jaromír; PATOČKA, Jan; KYRÁŠEK, Jiří. Jan Amos Komenský: nástin života a díla. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 272 s. ISBN 978-80-200-1700-0, str. 41

²⁰ CHOCHOLOVÁ, Svatava; PÁNKOVÁ, Markéta; STEINER, Martin: Jan Amos Komenský: Odkaz kultuře vzdělávání. Praha, 2009. ISBN 978-80-200-1700-0

s ostatními věcmi. Organizace školy má být v paralelním souladu s cíli a prostředky výchovy, díky čemuž bude veškeré vyučování více logické a provázané.

Učebnice jsou tvořeny cyklicky jako neustále se opakující vědomosti, ke kterým se přidávají další nové souvislosti, a prohlubuje se vzdělání. Takto se vyučuje ve škole i dnes, kdy se vědění neustále rozrůstá o nové a další vědomosti. Komenský vytváří učebnici latiny, která bude zároveň malou encyklopedií. Je jí *Janua Linguarum*.

„Tyto zásady obsaženy v hlavním teoretickém spise tohoto dílu, Didactica magna (Velká didaktika, která byla vlastně tím, co dnes nazýváme pedagogikou), v níž synkrizí dospěl Komenský k oněm známým zásadám vyučovat a učit se certo (najisto), faciliter et jucunde (snadno a příjemně), solido (důkladně), a přece celeter (rychle), což mělo vést k dosahování moudrosti a prodlužování života. Z filozofie života a utváření lepšího lidství ve škole jako dílně lidskosti bylo vyžadováno, aby se všichni vzdělávali ve všem pro život potřebném veskrze, tj. důkladně a všestranně, čili omnes omnia omnino.“²¹

V prvním díle didaktiky se věnuje Komenský vztahu obecného a specializovaného vzdělávání, bere ho i jako problém související s kulturou a propracovává metodologii a filozofii pansofie. Dalším spisem je *Prodomus pansophiae*²², v němž načrtává pansofii jako soubor poznatků o světě a jevech v něm, podobně, jako se tomu

---

²¹ KOPECKÝ, Jaromír; PATOČKA, Jan; KYRÁŠEK, Jiří. Jan Amos Komenský: nástin života a díla. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 272 s. ISBN 978-80-200-1700-0, str. 45

²² KOMENSKÝ, Jan Amos; ZOUBEK, František Jan. *Předchůdce vševědy*. Praha: Beseda učitelská, 1879. 77 s.

věnuje v učenici *Janua Linguarum*²³. Také zmiňuje předškolní výchovu od těhotenství až po šest let. V díle druhém se věnuje výuce jazyků. Věnuje se obecně teorii jazyka až po vývoj řeči a vztahu k vývoji člověka. Správně má být jakákoliv výuka vztažena k celku, což se projevuje ve všech Komenského učebnicích.

V třetím díle *Opera didactica omnia* se věnuje Komenský hlavně škole v Blatném potoce, také zde hovoří o sjednocení fyzického a duševního zdraví, sebevzdělávání. Komenský zdůrazňuje přirozenost a universalitu ve vztahu k celku.

*„V člověku jako obrazu Božím akcentoval zde Komenský rozvoj tvořivých schopností pro to, co je jednoduché, pravdivé a dobré pro blaho všech.“*²⁴

Pansofie ve své konečné podobě má antropologicko - sociální rozměr, člověk má rozvíjet svou osobnost a jednání ve formě cíle, obsahu. Vše má být universální pro nápravu světa.

Díky pansofii se stalo dílo *Opera didactica omnia* předchůdcem díla *Obecné porady o nápravě věcí lidských*. Komenský ke konci díla hovoří o všestranném vychovatelství a dokonalé škole.

Dílo *Opera didactica omnia* bylo vytvořeno v 17. století, ale v následujícím jakoby zcela zapomenuto. Nápravy se dočkalo až ve století devatenáctém, kdy bylo znovuobjeveno a studováno. I dnes se dílem zabývají učitelé a vědci a čerpají z něj při výchově a výuce. Díky Komenskému se začala rozvíjet pedagogika jako věda.

---

²³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951. 387 s.

²⁴ KOPECKÝ, Jaromír; PATOČKA, Jan; KYRÁŠEK, Jiří. Jan Amos Komenský: nástin života a díla. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 272 s. ISBN 978-80-200-1700-0, str. 47

1.3 Filosofie výchovy dle Jana Patočky

Ke Komenskému byl Jan Patočka sveden především velkým zájmem o výchovu a vzdělávání. Viděl v Komenském především filosofa výchovy, který hledal cestu pro moderní lidstvo. Patočka naznačil, že si Komenský uvědomoval obrat k individualitě člověka.

V 17. století se přetváří náhled na vztah člověka k přírodě, ke společnosti i k sobě. Je možné hovořit o racionalizaci. V přírodovědné oblasti takto stojí Bacon na tomto hledisku, v oblasti vychovatelství zase Komenský. *„A jeho myšlenky, vytvořené v tomto rámci, vedly k neméně důležitému projektu, než je racionalizace lidského vztahu k přírodě, k občanské společnosti, k historické minulosti, vedly k racionalizaci výchovy vytvořením první skutečné soustavy pedagogických pojmů (a následkem toho k založení moderní pedagogické vědy, bez níž nemůže existovat moderní školská a pedagogická praxe vůbec, a tím ani kulturní kontinuita moderního lidstva.“*²⁵

Patočka²⁶ zdůrazňuje, že je třeba brát v potaz Komenského rozmanitou strukturu díla a především filosofii, pansofii, teologický a vychovatelský rozměr jednotně. Neboť právě to je osou díla a nelze to od sebe oddělovat. Došlo by k narušení struktury celku.

---

²⁵ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3. Str. 124

²⁶ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie I*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-52-6.

Komenský dle Patočky²⁷ míří jinak, než moderní pedagogika, která je zaměřená na individualitu. Komenský naopak zdůrazňuje celek a universalitu. V tom je velká síla, dle Patočky. V podstatě, by se dalo říct, jde Komenský proti Descartovskému pohledu-subjektivismu.

„Patočka dobře ukázal, že z pansofie, univerzální vědy, postihující veškerenstvo v jeho jednotě, všeobecné harmonii a celkovosti, postupně vzešla idea kosmické výchovy, výchovy jakožto podstaty světového procesu, jejímž dílem je přivést člověka „zbloudilého ve světě, žijícího mimo pravdu a řád, ve zmatku, nicotě a nepravdě“ do souladu s universálním řádem všech věcí, ukázat mu jeho určení v celku veškerenstva a zavést jej do něho.“²⁸

Patočka si velmi váží všestranné Komenského výchovy, která není zaměřena na pouhé učení se k povolání. Komenský směřuje k všeobecnému přehledu, vzdělanosti jako takové, neboť pokud bude lidstvo vzdělané, lze dosáhnout vnitřní proměny člověka a jeho obratu k lidskosti. Pro Komenského to znamená, že se člověk přestane zabývat sám sebou, ale bude mu záležet na světě, co se v něm děje a dotýkat se ho celospolečenské dění, politika, vývoj.

Komenský zavádí pojmy, které jsou důležité u výchovy, je to: *emendatio* - náprava a *reparatio* - obnovení. Výchovou rozumí návrat člověka na správnou cestu života. Patočka²⁹ chápe dnešní svět jako

---

²⁷ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.

²⁸ KOPECKÝ, Jaromír; PATOČKA, Jan; KYRÁŠEK, Jiří. Jan Amos Komenský: nástin života a díla. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 272 s. ISBN 978-80-200-1700-0, str. 274

²⁹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.

labyrint, kde je každý člověk zahleděný do sebe. Říká, že je třeba obrátit pozornost, vyjít z labyrintu a starat se o druhé a svět.

„Již v době Labyrintu bylo zřejmé, že ze stavu rezignace, kdy člověk opouští svět, aby získal nový život, vede zpět cesta do světa: naznačuje to Lusthauz srdce svým výkladem o životě pravých křesťanů. Má-li člověk proniknout od nepravdy k pravdě, od nicoty k bytí, pak musí proniknout k ústředí, z něhož vlastní život vyvěrá: tím je nekonečné bytí, nekonečná jednota.“³⁰

V období osobních tragédií se Komenský uchyluje k psaní děl. Stává se mu oporou a útěchou. Vypisuje se z tragických událostí, které se mu dějí v životě. Z tohoto popudu vzniká především dílo *Labyrint světa a ráj srdce*³¹. Zde je svět vylíčen jako záporný a neschopný pravdy, popisováno v alegoriích. Poutník se zde potlouká labyrintem světa, průvodcem mu jsou Všudybud všezvěd, podobně jako u Andreaea, učitele Komenského. Dalším průvodcem je Mámení, které je klamem a hlavně sebeklamem. Andreae použije postavu Caro, již je žena. U Komenského toto stvoření nemá vyhraněné pohlaví. Lze jen říci o jeho vlastnostech, Komenský přidává poutníku uzdu, jež pochází od Andreaea a lze vylíčit jako lpění na věcech. Komenský dále přidává brýle, které vytváří domněnky a obrubami je zvyk.

Andreae používá tyto paralely v díle *Mythologia Christiana*. Používá je jako epizodu v díle, a Komenský oproti tomu jako ústřední motiv svého díla. Komenský zde vyzdvihuje lidské nitro, které až po odejmutí brýlí a jiných odvodů a odváží pohledět sám do sebe, kde v lidském nitru kraluje hlas Boží. Poté, co poutník

---

³⁰ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.str. 152

³¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: Naše vojsko, 1958. 138 s.

uslyší tento hlas, se vzdá těchto odvodů a dostane brýle a uzdu novou, projde obrodou vlastního nitra a jejich obrubou je Písmo, sklem Duch svatý. Těmito brýlemi může lépe nazírat na zkaženost světa a odhalovat pravdu. To vidí poutník neviditelné kolo, které hýbe vším a Komenský ho nazývá světovým orlojem. Je to paralela ke Cusanovu orloji v díle *De visione Dei*, střed tohoto kruhu je v celém světě a není ohraničený. Lze hovořit o nepovrchním obráceném pohledu, kde je člověk schopen vidět pravdu.

„Komenský vylíčil v Labyrintu světa tuto skutečnost pobloudilého, nepravého lidství. Právě, že člověk žije původně a většinou v bludišti pobloudilého lidství, nutí toho, kdo tuto situaci člověka na světě vsutku prohlédl, aby se snažil lidem pomoci. Ten vidí pak, že konflikty, disharmonie, spory, války a pronásledování pocházejí nakonec z toho, že se lidé ztotožňují ve svém poblouznění s něčím zvláštním, jednotlivým a výlučným, a nevidí tu specifičnost: že člověk je jediná bytost povoláná k tomu, aby celek světa měl pro něj význam a aby význam a smysl dávala proto i těm věcem, které samy o sobě nemají. Člověk není věc, ale pobloudilý člověk v labyrintu se věci činí a není pak s to vidět se jako člověk a převzít lidské poslání, lidskou odpovědnost za sebe, za druhé, za věci-za smysl všeho.“³²

V dalším díle, jež Komenský napsal následně, se opět nachází určité inspirace z děl jeho současníků. Například přirovnání světa ke kolu z díla Jakoba Böhmeho³³ a jeho díle *Čtyřicet otázek o duši*,

---

³² PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.str. 355

³³ Jakob Böhme (1575 - 1624) byl německý mystik. Nejznámější spis *Aurora* vyvolal velké opovržení především v církevních kruzích. Po čase vydává další spisy, vysvětlující blíže jeho nauku.

či z Pascalova díla, nebo s díla Kusánského *De ludo globi*. Komenský v díle *Centrum securitatis*³⁴ hovoří především o myšlence Boha, který je ve středu kola světa, člověk je dle jeho názoru v bezpečí v jeho středu. Dále hovoří o samosvojnosti a jinudosti, kdy je člověk sváděn a upadá v bídu. Jeho záchranou je znovunavrácení se k Bohu, ke Kristu. U Kusánského v díle *De ludus globi* lze nalézt myšlenku cesty člověka za středem veškerenstva a bezpečnosti, kterou je Bůh. Tato cesta je křivá a nebezpečná, ne vždy končí správně a ve středu, a vůdcem je Ježíš.³⁵

*„Na tento nárys a na životní nazírání, které se v něm projevovalo, mohly pak zcela přirozeně navazovat útěšné spisy, psané v životních okolnostech a náladě, která mohla tento původní sklon toliko posilovat. Neexistuje žádné lidské povolání, žádná činnost, žádné působení ve světě, které by mohlo uspokojit křesťanského člověka a být v přirození souvislosti s jeho posláním, Pouze rezignace, výhost světu, obrácení do komory vlastního srdce a přebývání v něm s Ježíšem může křesťanského člověka přiblížit cíli jeho života.“*³⁶

Komenský byl ve stínu svého díla hodnocen vzhledem k jeho celkovému pohledu teologickému, filosofickému a pedagogickému jako filosof. Právě kvůli všeobecnosti a celkovosti svých děl. Zmiňuje

---

³⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Centrum securitatis, to jest, Hlubina bezpečnosti, aneb, Světlé vymalování, jak v samém jediném Bohu... pokoj a blahoslavenství záleží.* Praha: Spolek Komenského, 1878. 130 s.

³⁵ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie I.* Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-52-6., str. 31

³⁶ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III.* Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.str. 124

ho například František Palacký pro použití jazyka jako jednotícího prvku, kterým lze pochopit vše.

Velmi často je Komenský pochopen jako pouhý didaktik nebo také bez jeho historického pozadí, což Patočka hodnotí jako nedůsledné. Neboť Komenský je dle jeho názoru velký filozof výchovy a jeho historické pozadí a teologie k jeho osobnosti prostě patří. Takto se k němu staví i Ján Kvačala³⁷, který ho chápe jako filozofa. Stejně jako Masaryk či František Drtina.

„Ve dvou stoletích, která bývají nazývána stoletími výchovy - ve století devatenáctém a dvacátém -, ovšem výchovy pochopitelné z hlediska utváření návyků, znalostí, dovedností, z hlediska speciálního vyučování a vychování, je člověk výchovou opuštěn tak, že lze bez nadsázky říci: nikdy nebyl člověk bytostí tak nevychovanou, tak vnitřně neukázněnou, tak přenechanou hře instinktů, tradic, společenských tlaků jako dnes. Nic není strašnějšího než charakteristika amerického sociologa uvažujícího o vlastní na výsost úspěšné společnosti, která se ráda chlubí, že v onom „regnum hominis“ pokročila nejdále: osamělý dav.“³⁸

Komenský jako filozof výchovy je toho názoru že jediné výchovou lze člověku pomoci z jeho „labyrintu“. Že jediné výchova je cestou, kterou se má lidstvo ubírat a nenásilně vštěpovat lidem od útlého věku zásady a hodnoty, které později zúročí. Jedině tak lze lidstvo vyvést z jeho labyrintů. Jako vychovatel se má člověk zaměřit na nenásilné vštěpování zásad, poznatků, hodnot a zákonů

---

³⁷ DR. KVAČALA, Jan. *Jan Amos Komenský: jeho osobnost a jeho soustava vědy pedagogické*. Praha: Dědictví Komenského, 1920. 170 s.

³⁸ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.str. 356

společnosti, aby dosáhl vychování stabilního a čestného člena lidské společnosti, který ji obohatí a nebude jí přítěží.

Komenský je také pojímán jako zakladatel tzv. synkritické metody. Je vedle Leibnitze³⁹ považován za zakladatele barokního universalismu. Tedy je rámcově staven nad něj.

Je důležité zmínit Komenského základ v Jednotě Bratrské, kde vyrůstal a zároveň zde absolvoval veškeré vzdělání. Zde se setkal s jejich pedagogickými zásadami, mravní kázní a potkal na studiích v Hebornu a Heidelbergu Alsteda, svého pozdějšího přítele. *Memoriál Wolganga Ratkeho* byl vliv velmi silný, kdy se setkává s jeho pedagogickými zásadami a metodikou. Především jde o zásadu vše dle přírody, bez nucení, poznáním předešlého a vše indukci a pokusem a hlavně všem studentům. Corpus evangelicorum, hnutí v tehdejší Evropě v něm zanechává silný dojem především díky vnitřní nejednotě kdy se tříští kalvinismus a lutherství. To se projevovalo především na rozdělenosti, a snahami ve vzdělaných oblastech snaha jednotit pomocí zásad reformačních proti odpůrcům - protireformaci.⁴⁰

Snaha Komenského se upíná především ke vzdělanosti jako nástroji obnovy lidstva, snaha prohloubit život a lidstvo semknout do jednoty. Stává se tak vychovatelem, je tvůrcem přirozené metody didaktické a jiných projektů náležejících k reformě vzdělání.

Bylo to období počátku moderní přírodovědy, paracelsovske fyziky, věcného encyklopedismu a nových objevů v astronomii a

---

³⁹ Gottfried Wilhelm von Leibnitz (1646 -1716) byl francouzský filosof, byl považován za polyhistora. Je velkým racionalistou 17. století a předchůdcem moderní logiky a analytické filosofie.

⁴⁰ ŘÍČAN, Rudolf. *Jan Amos Komenský: muž víry, lásky a naděje*. Praha: Kalich, 1971. 145 s.

matematice, v období, kdy převládá křesťanský humanismus nad scholastickou vzdělaností. Komenský je též ovlivněn kromě irenismu⁴¹ také chiliasmem⁴², který se vyznával především v Herbornu. Všechno toto učení bylo dáno do jednotného rámce, kdy se učenci snažili mu dát jednotnou tvář.

Komenský má své snahy ucelené především myšlenkou šíření identické vzdělanosti napříč národy, zeměmi a kulturami. Je tedy zde snaha o mír, o společnou řeč ve smyslu podkladu vědění a o vědění samotné. Ústředním tématem stává se Komenskému jazyk, jako jádro k pochopení myšlenek. Jazyk, který později hledá jeden, kterým by se učilo lidstvo a také následně společně dorozumělo, což je jeho cílem. Jazyk je, dle Komenského, klíčem k pochopení teorie a posléze i praktického využití poznatků. Proto propracovává variace celkového tématu ve svém díle konkrétně, věcem, které mají přenesený význam, ho překládá stejně a vůbec si všímá i maličkostí v jazykové struktuře, a překládá to pak stejně do latiny. Lze říci, že tato snaha je až filosofickým stylem překladu z češtiny do latiny. Komenský se později ve svém díle věnuje myšlence vytvoření jazyka jednotného pro celé lidstvo, díky kterému by se předcházelo nedorozuměním, omylům a celkově by se lidstvo lépe pochopilo. Je to myšlenka velmi zajímavá, ovšem takový jednotný jazyk by určitě způsobil omezení kulturních odlišností, unifikoval by lidstvo v jeho různosti. Což je právě nežádoucí.

---

⁴¹ Irenismus je úsilí o mír, smíření. Jedná se především o snahu v rámci církve a jednotlivých konfesí.

⁴² Chiliasmus (z řeckého chilioi = tisíc) neboli millenarismus je křesťanské očekávání tisícileté Boží pozemské říše, která ukončí dějiny. Původ v židovské apokalyptice, odvolává se na knihu Zjevení Janovo, taktéž významný v počátcích husitství.

Poznání má dle Komenského přinášet radost z jeho samotného, pochopení věcí, porozumění Písmu a také pokoru, kterou si člověk tímto uvědomí. Dá se v tomto smyslu hovořit o snaze protichůdné k protireformačnímu katolicismu. U katolicismu se jedná o protlačení jednoty v rámci mocenského řádu státu. U Komenského naproti tomu tato idea jednoty vyvěrá z jeho učení a stát jako centralizující prvek jí využívá jako vedlejšího produktu vzdělání, ne jako primárního účelu, ale náhodného produktu.

Komenský měl potřebu se dále vzdělávat a přestává mu stačit, co mu nabízí paracelsovska fyzika i přítel Alsted, obrací se prostřednictvím Pinderova výboru k dílu Mikuláše Kusánského. Jeho vliv je patrný již v díle *Theatrum universatis rerum*⁴³.

Dalším velmi rozporuplným obdobím je pro Komenského obrat k Pansofii. Jedná se o období po vyhnání z vlasti, kdy Komenský přichází o první ženu a dvě děti. Komenský zde v dopise vévodovi lesczynskému píše, že je třeba se obrátit k jedné ideji a to takové, že řád všech věcí je důležitým mezníkem a k němu je třeba vše směřovat. Sám Komenský se nadchnul pro řád díky Jednotě bratrské, kterou právě vyzdvihuje oproti jiným církvím.

Komenský v jednotě a řádu nachází východisko z labyrintu světa. Didaktika je oním světlem, za kterým se má jít. Nejprve se Komenský věnuje nápravě mládeže, později již celého lidstva. Výchova, je pro Komenského prostředníkem, mezi věcmi mimo tento svět, a v tomto světě.

---

⁴³ Obsah spisů byl postupně zapisován v době studií, plán sepsání byl Komenským pojat po návratu do vlasti. Rukopis je ve sbírce Národního muzea. Zachovaná část Theatra je vydána ve Všeobecných spisech Jana Amose Komenského, 1, 1914. Srovnej: KOMENSKÝ, Jan Amos. *Opera omnia: Dílo J. A. Komenského I*. Praha: Academia, 1969. 416 s.

Vychází z toho myšlenka na základní didaktické dílo, které by postihlo veškeré didaktické otázky. Podle zásad by vypracoval otázky pro jednotlivé stupně škol a podle nich by se vyučovalo.

Komenský byl při svých úvahách ovlivněn Baconem a Campanellou, kteří říkají, že lidstvo je třeba napravit reformou lidského vědění. Campanella se staví v protikladu k celému lidskému poznání, které je dle něj třeba reformovat a je třeba uvést v nový systém poznání. A zároveň zde říká, že filosof to dokáže nazřít a bude tak šťastnějším.

Bacon je zastáncem indukce, ale Komenský nedokáže postupovat takto pomalu a Baconově práci staví na kontrast svou vlastní. Tedy že je třeba nově zpracovat vědění ohledně přírody, člověka i Písma a toto vše uvést v harmonii, kdy se pak člověk dostane ke všeobecné harmonii, což už je myšlenka Mikuláše Kusánského.

Komenský vychází z toho, že celé universum má společné určité principy a ty pomocí metody srovnání lze využít ke srovnání všech poznatků, neboť tato synkritická metoda rozvrhuje poznání na podobné celky. To znamená, že veškeré poznání je podobné a musí v něm být soulad. Takto Komenský vytváří návrh na reformu lidského vědění a myšlení.

Zároveň se Komenský snaží uvést tyto velkolepé plány v praxi a to tak, že navrhuje vychovatelství, díky kterému se lidstvo bude takto vzdělávat. Je jím Didaktika. Zde již Komenský hovoří plně o panharmonii, pansofii, ač v ní není přímá zmínka.

„Touto myšlenkou bylo, že výchova, ona příprava člověka na lepší a vyšší život, ono přetváření života v nové, dokonalejší formy po stránce dovednosti a duševních sil, je činností, která v tomto světě je prostředkem skutečné nápravy, ze všech činností člověka je tou, která není marná. V čem tkví tento zvláštní ráz výchovy, která ji vyzvedá z ostatku lidských činností a zaměstnání?

V tom, že se výchova neuzavírá, nemá centrum sama v sobě, nýbrž je v podstatě překonáváním, proměnou, přípravou. A Komenský výchovu chápe tak široce, že posléze všechny činnosti, které mají tento ráz přípravné proměny lidského života, počítá k výchově. Tak poskytuje myšlenka výchovy východisko z labyrintu světa, nebo lépe řečeno jiným obrazem Komenského, Ariadninu nit v světovém bludišti.⁴⁴

*Brána jazyků*⁴⁵ je mu učebnicí, díky které se napraví evropské lidstvo, a tím pomůže i vlastně Českým zemím. Tímto se u Komenského začínají formovat snahy irenické neboli mírové. Komenský se stává písařem Jednoty, váženým členem a stará se o vzdělání mládeže. Díky tomu je v kontaktu s dobovými osobnostmi. Komenský se zkontaktoval se Samuelem Hartlibem a vydává dílo *Předchůdce vševědy*, které vzbudí rozporuplné reakce. Komenský se musí obhajovat, že tento spis nezastiňuje teologii a nečiní ji zbytečnou. Zároveň je vnímán jako sloučení teologie a filosofie, což není pravá podstata spisu.

2. Filosofie výchovy v díle Jana Amose Komenského

V této kapitole nastíním jednotlivé myšlenky z děl *Velká Didaktika*, *Informatorium školy mateřské* a *Analytické didaktiky*⁴⁶. Didaktiku píše Komenský ještě za pobytu v Čechách, a dokončuje ji

---

⁴⁴ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.str.147

⁴⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Opera omnia: Dílo J. A. Komenského 15/I*. Praha: Academia, 1989. 504 s.

⁴⁶ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951. 387 s.

v Amsterdamu již upravenou pro latinské vydání roku 1657. Didaktika měla být především dílem metodickým, k čemuž přihlížím v následujících stranách. Nelze ovšem pominout české poměry dvacátého prvního století, kdy je lidstvo v krizi, podobné oné krizi duchovní ve třicátých letech devatenáctého století. Komenský právě v tomto období plodí své myšlenky a proto je neustále aktuální jeho odkaz.

Důležité je zmínit Komenského jako teologicky zaměřeného filosofa, který klade velký důraz na Boha jako nejvyšší a nejdůležitější osobu, ke které se má člověk s důvěrou obracet. Velmi důležité je zde Komenského hledisko universalismu jako nejdůležitějšího opěrného bodu jeho filosofie výchovy. Člověk má mít neustále na zřeteli svět a postavení člověka v něm, nelze se tedy učit roztržitým poznatkům, ale vše musí být provázené s celkem světa, jeho zákonitostmi a vše na sebe musí navazovat. Je zde položen prázáklad mezioborovému vyučování. Komenský odsuzuje kusé poznání beze smyslu a hodnotí kladně celkovou moudrost než pouhé izolované vědění.

Komenský nastiňuje vyučování jako jedno z nejvyšších umění, protože předat někomu poznatky je dle jeho názoru nesnadné. Lze tak nadělat mnoho chyb a zmatek, ale Komenský bere hlavní inspiraci z přírody, především systém rozvržení věcí. Je přesvědčen o důležitosti metody syntetického poznání, dá se zde hovořit o jistém panharmonismu. Jednotné vzdělání tedy doplňuje jednotnou metodou, která má být základem vzdělávání. Komenský zde objevuje nové metody, vztahy a nové postupy s novými učebnicemi a novými provázanými vztahy.

Tímto je samozřejmě postižena i moderní doba jednadvacátého století. Žijeme v době, kde jsou informace dostupné v podstatě odkudkoliv. S připojením k internetu ovšem. Pokud vlastníte chytrý telefon, není nic snazšího si cokoliv dohledat. Čemu se má tedy žák

ve škole naučit? Aby se učení nesnížilo na pouhou dovednost tyto informace nalézt? Aby se žák posléze vyznal ve světě, měl základní sociální návyky a slušný přehled o dějinách, což ho posouvá vpřed a nutí přemýšlet globálně. Aby se uměl všeobecně orientovat a dokázal zhodnotit relevantnost informací? Je tohle v dnešní době vůbec možné? A jak dokázat udržet vše v mírné formě, aby se například ze sebepoznání nestal jediný cíl člověka v životě?

2.1 Velká didaktika aneb umění umělého vyučování

V první kapitole hovoří Komenský o sebepoznání, což dokládá i citací z Bible: „Poznej, člověče, Mne, poznej, člověče, sebe.“⁴⁷ Člověk má poznat Boha jako nejvyšší bytost na tomto světě a zároveň s ním i sebe jako obraz Boží v člověku. Sebeoznání je tedy důležité ve smyslu celkovém - člověk je nadán smysly, rozumem a ještě ke všemu je nejdivnější a má duši, což například živočichové nemají. Člověk má také dodržovat svou důstojnost.

Člověk je dle Komenského podobný Bohu právě díky tomu, že je původem od něj vytvořen. Zde se nacházíme v dnešní době na mezníku mezi vírou ve Stvoření a Darwinovskou teorií evoluce. Tuto otázku bych nechala každému jedinci ke zvážení.

Živý tvor je nadán životem, pohybem a citem a člověk také rozumem, čímž se právě liší od bylin a zvířat. Neboť kromě rozumu má ještě ducha, což například tvorové v říši zvířat nemají. Duchovní svět, tedy pomezí religiozity má člověk rozhodně navíc. Rovněž to není ten nejvyšší možný způsob bytí, ale druhý nejvyšší. Tím je Bůh, a my jsme jen nadáni schopností v Boha věřit.

Je nám také dáno do vínku růst, vyvíjet se a dosahovat vyšších stupňů intelektuálních i emocionálních. To už jsme tak trochu ve

---

⁴⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 26

sféře moderní psychologie, kde se hovoří o vývoji. Komenský zde nastiňuje problém vůle, sebeuvědomění, cílevědomosti a jiných dnes psychologických pojmů. Čím jsme starší, tím jsme dle Komenského na vyšším vývojovém stupni a tím více se blížíme k Bohu jako nedosažitelnému nejvyššímu cíli.

Zároveň zde Komenský varuje před žádostmi a vytýká jejich nekonečnost a nenasytitelnost.

Toto téma by se dalo zobecnit jako nedosažitelné, neboť platí: „Vím, že nic nevím.“ Neboli čím více poznatků vstřebám, tím šířeji se rozvírá část, kterou jsme ještě neodtajnili.

Komenský zde rozděluje život člověka na tři části, dala by se do toho zahrnout i výuka náboženství. Neboť zde hovoří o prvním věku, kdy si na všechno přicházíme a hodně se vyvíjíme, na věk druhý kdy k tomu začínáme používat rozum a na věk dokonalý třetí, kdy jsme na nebesích. Takže by se dalo hovořit o psychologii člověka smíšenou s religiozitou.

Hovoří také o Kristu jako synu Božím - což by se dalo pokládat za základní nauku náboženskou. Který se za nás obětoval, abychom mohli být účastni na vzkříšení a sdíleli nebesa. A díky tomu jsme všichni předurčeni k jistému úkonu, který máme plnit a tím se přiblížit této variantě. Toto by přesně odpovídalo tezí Jednoty bratrské a tehdejšímu náboženství.

Život na zemi je pouhá příprava na život věčný, svědectvím je Písmo. Takže člověk se vlastně tímto životem teprve připravuje na věk, co nastane po smrti ve věčném životě.

Člověk je dle Komenského stvořen pro to, aby se rozmnožil, vychoval a vycvičil a pak přesunul pod nebeskou klenbu

k důležitějšímu úkolu, kterým je život na onom světě. „A tak svět všecken nic není než odchovárna naše, škola naše.“⁴⁸

Člověk je zde na zemi ustaven jako hospodář všech živočichů. Má se učit, země a život jsou přirovnány ke škole. O samotném Písmu neboli Bibli také hovoří jako o určité cestě, kterou má člověk jít.

Jedinec by měl vědět, co má dělat a kdy. Co je příhodné v jakém ročním období. Co mu přinese užitek a co ne. Má užívat všeho dle určité míry. Takže má znát míru všeho - i nepohodlí i pohodlí, jídla, radovánek i práce. A má být obrazem Božím, tedy se má snažit ve svém chování přiblížit Bohu. Má tak jednat a snažit se tak chovat.

„V tom trém všecka sláva člověka záleží, protože to podstata jeho jest. Jiné věci, jakékoli při něm jsou neb býti a mysliti se mohou (jako zdraví, krása, síla, bohatství, patrnost, vzácnost, přízeň lidská, přátelství, v předsevzetích štěstí, dlouhověkost atd.), nejsou nic než zevnitřní přídavkové a povrchní ozdoby, jestliže je Bůh komu přidává. Aneb jsou zbytečné marnosti, neužitečná břemena a škodlivé překážky, jestliže kdo sám po nich dychtě sobě shledává, a s nimi se zaměstnává, onyno přednější (na nichž podstata záleží) obmeškává.“⁴⁹

Měli bychom si všimnout na svět jiných věcí, než jsou zdraví, krása a dlouhověkost například, protože tohle všechno je dílem náhody (Boha) dle Komenského a to právě je právě za tím.

---

⁴⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 32

⁴⁹ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 35

„Svět není pro Komenského pouhým objektem „tam“, nýbrž člověk je činnou součástí jednoho společného světa, ba patří k těm nejvýznamnějším účastníkům všeobecného dění.“⁵⁰

Dle Komenského jsou lidé odvráceni od toho, čím se mají zaobírat a od toho dobrého. Palouš přirovnává toto bytí k mýtu o jeskyni, jež je filosofickým základem Platonovy nauky. Ten, kdo vězí v jeskyni, vidí pouze stíny a obrazy věcí a není schopen nahlédnout jejich pravou podstatu, ale vidí pouze zprostředkovaně jistý jejich obraz. To by se dalo přirovnat k věděni – také si ho musíme opatřit zprostředkovaně od učitelů, z knih a nepřijde k nám samotné. Je třeba se snažit a stejně nejsme občas schopni nahlédnout ono samotné věděni, ale pouze jeho obraz či stín.

My jako lidé máme jakousi jedinečnost ve vlastním osudu, každý ho má jiný a všichni plníme nějakým způsobem určitý smysl. Pluralitní jsou možnosti naší volby. Můžeme si svobodně zvolit, kdo budeme, jak budeme jednat a co budeme chtít.

Člověk je stvořen k obrazu Boha – zde ve smyslu schopnosti porozumět věcem a chápat je. Má mysl, která může obsáhnout nekonečné množství věděni a nemá konce. Komenský je uchvácen možností člověka si zapamatovat věci a také jim porozumět. Sám je velmi vzdělaný a vzdělává se celý život. Chápe to jako dar od Boha, který by měl člověk správně využívat.

„Poněvadž tedy není v tom světě, což by se buď viděti neb slyšeti neb voněti neb koštovati neb dotýkáním, co a jaké jest, rozeznávati nemohlo, jde odtud, že nic není ve světě, což by od

---

⁵⁰ PALOUSH, Radim: Paradoxy výchovy. Praha, 2009. Str. 11

člověka chápáno býti nemohlo; od člověka, pravím, mysl a rozum majícího a skrze nástroje ty všude dosahující." ⁵¹

Komenský chápe svět jako obrovský organismus, který je v jednotě a harmonii, díky které je schopen fungovat. Celý svět je tedy v kooperaci a živé organismy se navzájem ovlivňují.

V didaktice se hovoří o nekonečné možnosti lidského učení, neboť mozek nemá konce. Člověk je dle Aristotela *tabula rasa*, ale má určité tendence k sebevzdělávání. Komenský o tom hovoří jako o světle, které lze rozsvítit, nebo o vosku, kterým lze pečet vytvořit. Cokoliv člověk vidí, slyší, vše se mu ihned otiskne do mysli a zanechá tam svůj obraz.

Přirovnává tak mysl člověka i k oku a zrcadlu, v nichž se odráží obrazy věcí kolem nás. Každá mysl je však unikátní stejně jako každé oko. Naše mysl je jako oko ve smyslu že ráda a dychtivě poznává cokoliv nového, stejně jako oko se neustále rozhlíží po něčem novém a nepoznaném a všechno ho zajímá a přitahuje. Tak by se dalo hovořit i o mozku člověka, který lačně přijímá nové nabídky ke studování, zajímá se živě o svět kolem sebe a má neustálou potřebu zpracovávat informace.

Mysl člověka je dle Komenského jako otevřená kniha, do níž se vpisuje neustále něco nového.

Komenský také hlouběji uvažuje nad harmonií člověka a jeho mysli, a že nachází i vyhledává harmonii kolem sebe. Názorně to poukazuje nad zálibou v umění, jako například lidé si oblíbí obrazy, určitou hudbu, která je libá jejich sluchu a tak podobně. Člověka pak přirovnává k hodinovému strojku, který má nepočítané množství koleček a různé jiné části mu náleží. Jako hodinový stroj

---

⁵¹ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 38

i funguje, jedno kolečko běží vpřed jako vnímání budoucnosti, jiné nazpět jako vnímání minulosti a toto všechno dohromady tvoří jeden velký celek v celku světa, takový malý svět pro sebe.

Zároveň je jedno kolečko menší, jako to na co klade člověk menší důraz a pak jsou tu kolečka větší, kde důraz se zvyšuje. Ku příkladu je zde kladen velký důraz na ctnosti, Komenský zde říká že člověk je automaticky vyhledává, jelikož jsou mu příjemné a naopak nectností se straní, protože jsou člověku nepříjemné i u ostatních lidí.

Tělo zároveň posléze popisuje jako dobře promazaný stroj, kde hlavní částí je srdce - „studnice života“⁵², oživuje ho mozek s nervy a ostatní části jsou podružné. Mozek je váha všeho a dle Komenského slov rozesílá pokyny do všech částí těla, které se jako zvukem hodin rozechvívá.

Hlavním tahounem v duši je vůle - tu rozpořybovávají různé náklonnosti a žádosti.

Zámek nazývá Komenský rozum, který vše spravuje a otevírá a i zavírá veškeré činnosti, rozbíhá hodiny i je zastavuje.

Člověk je dle Komenského jedna velká harmonie těchto všech částí, kdy spolu zámek tedy rozum, vůle i tělo spolupracují a z toho vychází jednání a konání každého člověka. Z neustálé souhry všech zmíněných částí.

A stejně jako varhany či hodiny mohou být zašlé, nebo pokažené, případně rozbité i každý člověk může být nějakým způsobem postižen neduhem a lze vše napravit.

---

⁵² KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN, 1953. Str. 41

Komenský neuznává zatracení takového člověka, nýbrž zcela idealisticky věří v nápravu. Stejně jako lze vyčistit, opravit každý stroj tak stejně jde, dle jeho záměru to samé udělat i s každým špatnou cestou krácejícím člověkem.

V další kapitole se pojednává o stvoření člověka k obrazu Božímu. „Však Cicero praví, že na světě není tak divokého národu, který by Boha nějakého neměl a nectil.“⁵³ Aneb je možné být ctnostný stejně, jako byl Adam, Kristus ale je zapotřebí se o to starat.

Takže každý člověk musí být k lidství nějakým způsobem veden a vychován. Takže člověk sice dostal od Boha mysl, aby mohl všemu rozumět, ovšem není podoben Bohu v tom, že by se mu stačilo na věc podívat a rozuměl by jí. Člověk a stejně i andělé jsou nuceni věc nejdříve nastudovat a potom ji mohou díky rozumu pochopit a následně využít těchto znalostí.

Všechno je stvořeno k potřebě člověka, ale zároveň se o vše musí člověk postarat. Kameny jsou mu dány, ale on je musí opracovat a postavit si z nich dům. Drahé kovy musí opracovat a šperky z nich vyrobit sám. Rostliny mu náleží, jenže je musí sít a starat se o ně během jejich růstu, aby je mohl pozřít a sklidit z nich případné plody.

Také zvířata jsou stvořena k potřebě lidí, kteří si je musí ochočit, starat se o ně a pečovat, poté je zabít a vydělat si z nich určité pokrmy. Nic není pro nikoho jiného, ale o všechno se musí člověk postarat sám, vlastními silami.

---

⁵³ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 42

A stejně tak člověk se musí všemu učit a vzdělávat se, aby byl plnohodnotným člověkem.

Komenský je přesvědčen, že se rodíme podle Aristotela a Rouseaua s myslí čistou tabula rasa. V dnešní době již víme, že tomu tak není. Člověk se rodí již s pudy a určitou geneticky podmíněnou výbavou, charakterem a povahou. Tyto faktory nelze ani popřít, ani zanedbat.

Avšak v čem má Komenský pravdu, je, že se všemu co člověk umí, musíme od útlého věku neustále učit a zdokonalovat se v tom. V dnešní době jednadvacátého století se nám žije dosti podobně spolu s boomem moderních technologií a internetu, asi jako se žilo v době technicko-vědecké revoluce ve třicátých letech 17. století.

Komenský se v Didaktice věnuje pedagogickému realismu, kdy se jedná o sloučení věcí, pojmů a slov, podle čehož hodnotí někteří badatelé, že je pod vlivem Baconovým. *„Pedagogický realismus je možno nenuceně vysvětlit ze světového názoru Komenského, z jeho názoru na přírodu, který od Baconova je nadmíru odchylný a je vyjádřen již v Hlubině bezpečnosti, která se v tomto ohledu s Didaktikou do jisté míry shoduje. Z myšlenky, že člověk má být věren svému středisku (vyjádřené v Hlubině), dedukují se v Didaktice články didaktického postupu, vyvozuje se metoda realistická. I názornost vyučování je vyvozena touto podstatně deduktivní metodou.“*⁵⁴

Komenský svůj realismus, svou názornou metodu a přirozenou metodu, deduktivní metodu spojuje se souběžným počínáním Bacona a je možné, že se jednalo o spolupráci. Je zde především důležitý

---

⁵⁴ PATOČKA, Jan. Komeniologické studie I. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-52-6., str. 152

pedagogický realismus, názornost ve vyučování a důraz na zkušenost pomocí smyslů, díky níž je Komenský s Baconem často spojován a ne mylně. Je tedy možné, že se vzájemně oba myslitelé inspirovali, a zároveň to není jediné, proč tyto dva badatele spojujeme.

Je zde spousta nových informací, se kterými musíme nakládat, otevírají se nám nové a neutuchající možnosti a věda běží mílovými kroky kupředu.

Toto období se tudíž odhodlávám přirovnat k době Komenského života, kdy jistoty jsou neustále bořeny, a věda dává vše do pohybu. Řekla bych dokonce, že jsme na podobném milníku, jako byl ve své době Komenský.

Další generace budou mít vše již zautomatizované a nebude jim nic činit potíží, ovšem moje a především starší generace se narodila do století plného změn a převratných technických novinek jako je například vynález mobilního telefonu, internetu, počítače a chytrých telefonů i tabletů.

A již se začínají tyto technologie využívat ve vědě, dokonce i ve vyučování.

Takže se pokrok stal vodítkem k novým poznatkům a zprostředkovatelem vědění. Přesně jak dle mého názoru Komenský doufal.

Komenský⁵⁵ zde nastiňuje člověka jako tvora, který se člověkem učí být. Tedy ne že se jím rovnou rodí, jak to vnímáme dnes, ale teprve prožitou zkušeností a nabytými znalostmi se stane lidskou bytostí.

---

⁵⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 44

Rodíme se tedy prázdní, naplníme se jako nádoba vědomostmi a učíme se mateřskému jazyku a jazykům cizím, abychom se dorozuměli s jinými národy.

Komenský potom připomíná tři případy, kdy bylo mezi vlky vychováno dítě, o které se staraly, dokonce nejlepší kusy masa mu nechávali. Naučili ho chodit po čtyřech, vít, a když bylo dítě lapeno a cvičeno v lidských podmínkách, přizpůsobilo se prostředí a stal se z něj zase člověk. Ovšem pak proneslo, že raději než mezi lidmi by žilo mezi vlky.

Také zde Komenský zmiňuje Platonův výrok, že pokud by člověk ve svém lidství nebyl „cvičen“ tak by se stal nejdivočejším ze všech tvorů.

Je nasnadě, že hloupému je třeba pomoci přijít na věci, které by sám nevymyslel. Chytrému je třeba zajistit ještě více potravy a zaměstnání pro hlavu, která by plodila nesmysly a zaobírala se špatnými myšlenkami, kdyby neměla co řešit.

Takže chytrého je třeba dvakrát tolik zaměstnávat, aby z něj byl dobrý člověk a nezaobíral se hříšnými a nepěknými myšlenkami.

Také je potřeba se k lidem chovat hezky a slušně a učit je aby se tak chovali i oni k sobě vzájemně. Neboť co uvidí jako příklad, k tomu posléze sklouznou a budou dělat to samé. Teda pokud se s nimi bude zacházet jako s hovady, hovada z nich poté vyrostou.

Každý člověk může být hezký a jakkoliv krásný a nadaný ale bez řádného vychování je mu to platné jako ptáku jeho krásné peří - je hezké napohled a to je asi tak vše.

Řádné vychování je, dle Komenského, zárukou dobrého stavu lidí, jejich slušnosti a lidskosti. Nejvíce je potřeba dávat pozor a klást důraz na vychování u církevních činitelů, učitelů a podobných

profesí. Jelikož předávají svoje znalosti a způsoby dále mezi další lid.

Stejně jako v sadě ovocný strom má být ošetřován a opečován sadařem, tak stejně člověk jako lidská bytost musí být vychován a směřován.

Pro tyto účely je třeba začít, když je člověk i strom mladý, aby se dalo vyzískat z něj to nejlepší, co jde.

Pro tyto účely sepsal Komenský⁵⁶ patero jako základ:

1) Nejistota života přítomného - že je nutné se během života připravovat na příchod do nebe a snažit se být poslušný Boha co nejvíc, aby bylo zajištěno, že k němu člověk vůbec bude přiveden.

2) Potřeba začít co nejdřív zařizovat a rozšiřovat znalosti a ctnosti - i kdyby byl člověku přislíben dlouhý život, je třeba začít co nejdřív pěstovat znalosti, ty pak rozšiřovat a co nejvíc kultivovat.

3) Od prvního roku začít formovat lidi - Hoši rychle se formují dle Cicera už od prvního roku a čím mladší, tím to jde snáz. Kdyby se snažil člověk formovat starce, tak neuspěje.

Lze to přirovnat k stromku - pokud je mladý a pružný, lze ho ohýbat, oštěpovat a naroubovat skoro jakkoliv si sadař zamane. Zkuste si ale ohnout staré dřevo - to se samozřejmě zlomí.

Lze také hovořit o mozku jako o vosku - do měkkého lze obtisknout cokoliv, ale pokud ztverdne, tak se jen drolí a nic z něj nevytvarujete.

---

⁵⁶ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 51

4) Jest věc nejstálejší- aneb čím se začne formovat strom zamlada, tím se také stane a starý strom již nepředěláte. Čím se začne člověk učit od mládí a kam formovat, tím člověkem a povoláním také bude.

První dojmy také utkví nejlépe v paměti.

5) Pro mládež, že má být hned cvičena v moudrosti - má být co nejdřív cvičena, protože jinak se zabaví sama a kdoví co z toho vzejde. Takže se jí má připravit inspirace k přemýšlení.

Dalším velmi důležitým faktorem je, aby se mládež vychovávala společně nejlépe ve školách k tomu uzpůsobených. Také největší práce náleží rodičům, protože si pořídili dítě, což je prostě závazek. Nejen v době minulé, stejně i dnes a měli by ho na těle i duši nejvýrazněji kultivovat právě rodiče.

Komenský zde dokládá z biblických dob i hebrejské, egyptské školy. A zdůrazňuje v té době různé semináře, koleje, lycea a jiné typy škol. Já bych do dnešní doby poznamenala, že rodiče si mohou vybrat z opravdu široké škály různých typů škol a že je tedy dobré dítě do nějaké poslat, aby si zvyklo žít a vystupovat i v kolektivu. Aby se později mohlo zařadit do společnosti a že nevidím žádnou výhodu domácího vyučování.

V každém městečku či vsi má být, dle Komenského, škola. Která je zárukou řádu, potřeby a nakonec také vzor v přírodě, která pospolu vše formuje.

A škola má být samozřejmě zpřístupněna všem lidem bez výjimky. Což je metoda prosazovaná i dnes různými asistenty pedagogů, začleňování cizinců do českých škol a podobně.

Komenský⁵⁷ uvádí příčiny:

- 1) Všichni jsou určeni k tomu být lidmi, tak se mají vzdělávat.
- 2) Nevíme, kdo je Bohem k čemu určen, takže se mají vzdělávat všichni bez výjimek.
- 3) Nemají být vyloučeni ani nenadaní, neboť se může ukázat, že jsou v nějakém ohledu zase napřed.
- 4) Měly by být vychovávány a vzdělávány i ženy. Což v dnešní době je již samozřejmostí a od Komenského je to velmi pokrokový názor.

Ve škole by se člověk měl učit umění, ctnostem a pobožnosti.

Mělo by se vyučovat jazyku mateřskému i cizím a rozhodně by se ke studiu měly používat knihy.

S dnešní dobou přichází též potřeba internetu a moderní technologie, ovšem knihy a znalosti v nich obsažené jsou stále základním kamenem vzdělávání.

Taktéž to platí u mateřského jazyka a cizích jazyků pro dorozumění se ve světě a mezi národy. Je třeba číst knihy nejen v rodném jazyce, aby byl člověk schopen porovnat různé náhledy na věc a dokázal mít všeobecný přehled.

Takže vzdělávání by se nemělo redukovat pouze na danou zemi, ale mělo by probíhat skrz různé myšlenkové směry a tradice, abychom měli přehled.

---

⁵⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos: Didaktické spisy. SPN: Praha, 1953. Str. 55

Vzdělání by zároveň mělo být poskytnuto všem bez ohledu na pohlaví, na společenskou vrstvu či bohatství.

Vzdělání by mělo žáky bavit, je tedy třeba je přivést k látce zábavnou formou tak, aby je látka bavila a dychtili sami po nových poznatcích, ne se jen trpně nazpaměť učili, co je nebaví.

Je důležité také pěstovat pobožnost, vzhledem ke Komenského době, kdy je náboženství velmi rozšířeno je to pochopitelné. Zároveň se mají držet hranice dobrých mravů, které se mají žákům vštěpovat, aby byla vychovaná dobrá mravní společnost.

Až potom zde má místo umění, které kultivuje ducha, rozšiřuje obzory.

Je třeba studenty učit takovým způsobem, aby si informace pamatovaly dlouhou dobu, ne v krátkodobé paměti, ale právě v té dlouhodobé. Nejlépe desítky let. Neboť jinak by to bylo zcela kontraproduktivní.

Je také velmi příhodné, aby byli žáci poučováni staršími ohledně života a o věcech vůbec. Mohou se tak vyvarovat chyb, které již někdo absolvoval a využít poznatky někoho jiného k lepšímu životu a vyvarování se zbytečných chyb.

Komenský hovoří o přirozenosti stvořeného, tedy i člověka určených k tomu, čemu se mají věnovat, jako například ryby jsou určené k plavání apod.

Komenský⁵⁸ ve svém díle nabádá člověka k aktivní účasti na životě a jeho lidství. Nutí je rozvíjet a promýšlet jednání člověka jako individuality i součásti společnosti jako celku.

---

⁵⁸ PALOŮŠ, Radim: *Paradoxy výchovy*. Praha, 2009. ISBN 978-80-246-1650-6.str. 11-29

Jedná se tedy o aktivizující metodu jak pomoci lidstvu vzkvétat a rozpínat svoje myšlenkové základy.

Ne každý člověk je tímto nadán od přirozenosti a nejhorším prohřeškem, který je, dle mého názoru neodpuštělný, je rezignovat na život, který nám byl zde na zemi dán. Ano, čtete dobře, byl nám svěřen v opatrovnictví a rozhodně nepochází od nás samých. Veličina nad nás stavěna - Bůh, chcete - li, nám dodal možnost žít a přemýšlet, konat a být lidmi.

Pokud bychom zde chtěli uvést pohled Komenského, byl by svět velkým divadlem, kde my jsme jen diváci. Pokud bychom se chtěli aktivně účastnit jako herci velkého světa, byla by potřeba mít výchovu a vzdělání aby to bylo možné. Tedy vůdcovskou osobnost, která nám pomůže se rozvinout a dospět. Tedy je nejdůležitějším smyslem člověka zrak, kterým může všechno sledovat, číst knihy a vzdělávat se.

Vzhledem k období, ze kterého Komenský vychází, se člověk vnímá jako předobraz vesmíru jako jeho zrcadlový odraz. Člověk je tedy jedním velkým vesmírem v jiném. Různé scény doplňují různé obrazy - zrcadla například zrcadlo duše a těla, lidské mysli jako vnitřního oka, apod.

Vesmír je v době renesanční ještě vnímán jako neohraničená věc jako nikde nekončící veličina. Takto je tedy nasnadě, že pokud tehdy někdo zkoumal vesmír, zároveň zkoumal i člověka a naopak.

Dle Flosse⁵⁹ renesance jako takové přibližuje člověka spíše k tomu, co slyší, neboť co vidí ho odvádí od pravé podstaty

---

⁵⁹ FLOSS, Pavel. *Jan Amos Komenský: od divadla věcí k dramatu člověka*. Ostrava: Profil, 1970. 168 s.

věcí a od jeho nitra. Naopak to, co slyší je pro něj nosné a nutí ho uvažovat a brouzdat myšlenkami v nitru. Zároveň se v renesanci jeví potenciál pro využití očí, kde se u soch a obrazů objevuje nové chápání reality jako takové.

„Vejdí do sebe a zavři dveře, neboť v největší hloubce tvého srdce bytuje pravda.“⁶⁰

Komenský dále kritizuje různé povahy a neduhy žáků, například lenivost, hloupost, vzpurnost a říká, že takové žáky nelze ničemu naučit. Já si myslím, že pokud budou takoví žáci dobře motivováni a naučí se pracovat v kolektivu, kde ostatní jsou cílevědomí, tak je možné, aby se patřičně vzdělávali, ale bude je to stát větší úsilí, než ostatní.

Je třeba je udržet v určitých mezích, každého dle jeho předpokladů, čímž se žáci dostanou na podobnou úroveň a budou schopni se společně vzdělávat.

K tomu, aby byli žáci schopni nahlédnout na věci, je nutné mít dobré oko, předmět tohoto nazírání, světlo a mírné postavení věcí proti oku. Pokud není schopné oko neboli mysl, prostřednictvím jíž se nazírá na věci, nejde s tím nic udělat. Pokud nelze spatřit předmět, je pochopení předem prohrané. Světlo umožňuje tu věc vidět a postavení proti oku je jasné, nesmí být ani za ním, ani přímo před ním. To by člověk nemohl věc pořádně vidět a posoudit ji vzhledem k okolí.

Stejně tak je to s tzv. vnitřním zrakem, kdy zrcadlo nazývá Komenský mysl nebo vtip učícího se, předmětem je svět nebo

---

⁶⁰ FLOSS, Petr: Labyrint světa a ráj srdce. Příbram, 1992. ISBN 80-85245-27-2 str.

Bůh, světlo je rozum, který vše osvětluje a míra a způsob přenášení věcí je pořádek a metoda zobrazování.

Překazit tento proces mohou leda vnitřní nečistotnosti, jako jsou hněv, svévolnost, zarytost atd. Takže nejdřív se ten, kdo se chce vzdělávat, musí očistit od těchto mimovolných jevů.

Právě proto má být mládež od začátku učená řádu a pořádku, aby se jí tyto svévole netýkaly.

Světlo rozumu je potřebné, protože člověk nic nemůže vidět ve tmě. Ani v případě že mu to bude vysvětlovat největší učenec, pokud to člověk nebude chápat, nemá to žádný smysl.

Dalším bodem je nestavět nic za zrcadlo, neboli nic před žákem netajit. Je potřeba aby mohl vědět všechno, co má a případně pokud něčemu nerozumí, se mohl přeptat svého učitele.

Věci se nemají stavět na hraně anebo částí, měly by se žákům ukázat v plné kráse celé, bez příkras. Tak, aby student byl schopen věc vidět, pochopit a přirovnat ji nejlépe k něčemu, co již zná.

Preceptor neboli učitel by měl věc vztahovat ke světu a ke každodennímu životu, neboť to si student bude nejlépe pamatovat, pokud se mu zasadí do rámce, který již zná.

Důležité je také dodržovat stanovený pořádkem učení neboli posloupnost a mít v učení řád, jedno po druhém a ne vysypat všechno najednou.

Žák by měl každou věc znát podrobně a měl by mít čas ji celou poznat, aby nedocházelo k učení povrchnímu bez potřebného vhledu.

Komenský⁶¹ dále v díle *Didaktika* stanovuje pět překážek, které náleží lidem, pokud se učí:

- 1) Náš život je velmi krátký, takže nám to ztěžuje učení se čemukoliv.
- 2) Věcí, které je třeba znát je příliš mnoho.
- 3) Málo příčin nebo příležitostí se pro učení a vzdělávání ve věcech.
- 4) Pronikat k podstatě věcí není snadné a ztěžuje nám to pochopení.
- 5) Dlouhé učení může způsobit, že lehce něco přehlédneme a tím je celý výsledek znehodnocen.

Myšlenkové procesy lze urychlit, nebo případně si lze prodloužit život, či příležitosti. Komenský zde hovoří hlavně o tom, že se zabýváme ve svém životě věcmi, které nejsou důležité.

Palouš⁶² ve své knize dodává, že je třeba si uvědomit limity vychovatele a jeho působení na žáky. Aby jim dokázal nastítnit jejich zlozvyky, návyky a zvyky a nepřenášel na ně ty své.

Bez správných návyků je školící proces nedokonalý a nedostatečný a zároveň se špatnými zlozvyky jde ztuha a je mu kladeno příliš překážek. V tomto ohledu je třeba vybalancovat správnou míru věcí.

---

⁶¹ KOMENSKÝ, Jan Amos: *Didaktické spisy*. SPN: Praha, 1953. Str. 67

⁶² PALOUSH, Radim: *Paradoxy výchovy*. Praha, 2009. ISBN 978-80-246-1650-6.str. 16

Důležitým faktorem je zde tělo jako skořápka naší mysli a duše a zároveň vůle, která je největším prostředkem se vzdělávat. Bez vůle neexistuje nic. Člověk musí vše nejprve chtít a až potom koná.

Důležité je žáka vydatně a správně motivovat - tedy v něm vzbudit pozornost a údiv, který je pak v procesu učení zúročen. Vychovatel bojuje za to, aby žák přijal téma za své a začal se o ně živě a aktivně zajímat. Aby se stalo jeho zájmem a otevřel se ke zkoumání.

Nelze to však nijak zařídit, žák musí sám chtít, musí to být jeho akt. To jsou meze, které provází veškeré učení a vzdělávání, je zde žákova aktivní spoluúčast či spolupráce, která je nutnou složkou k započetí vzdělávacího procesu.

Faktorem, který je také zásadní, je harmonie. Nejen těla a ducha, ale i harmonie ve smyslu rozumění. Neboť pokud žák nebude rozumět dané látce a jen se ji zpaměti naučí, je to jako kdybychom mu právě odcitovali báseň a chtěli po něm, aby nám vyložil její celou strukturu. Žák musí rozumět předešlým situacím a případům, pak je schopen se do problému více ponořit a nahlédnout jeho strukturu.

Komenský ve světle nepříznivých událostí ve vlasti a v období vyhnanství, kdy strádá a truchlí, pro nedávno ztracenou rodinu, začíná uvažovat o reformě, kterou je třeba provést celkově, harmonicky a hlavně co nejdříve, aby se již neděla tato zvěrstva znovu.

Komenský ví, jak učit a že dětská duše lze formovat a proto ho napadá nejjednodušší myšlenka a to reformu provést v rámci vzdělávání a učení žáků od útlého věku.

Komenský na svých cestách poznal, že je třeba především proměnit systém a metodiku vzdělávání. Je třeba odstranit

mučivý a těžký systém učení se a postupovat více harmonicky v řádu přírody - vše postupně bez nucení, bez tělesných trestu, které byly v té době ještě využívány.

Komenský se setkal s reformou pedagogického směru od Ratkeho, který reformoval školy v Německu. To ho podnítilo a jeho zájem o reformu škol začal narůstat. Leč nemohl se tohoto úkolu zhostit v Čechách, jak si přál a tak započal reformu škol v zahraničí. Ale Komenský naráží stejně jako spousta jiných učenců jiných dob na podezírání a nedůvěru a je obviněn z kažení mládeže. Musí se tedy obhajovat a věří ve své myšlenky, především v ty z Velké didaktiky, které pomohou mnoha generacím, z nichž vychází školský systém i dnes.

Především jeho pansofie jako metoda je přijímaná s nedůvěrou a nepřátelstvím. Komenský se chce pouze dožít dne, kdy lidstvo bude v harmonii, vzdělané a potáhne za jeden provaz a tím chce docílit právě svými pedagogickými metodami ve škole, která je dle Flosse⁶³ svítící pochodní v tmavém labyrintu světa.

Jak uvádí Kopecký, Patočka a Kyrášek: *„Právě okolnost, že Komenský přicházel ze země, která po mnohé stránce byla kulturní rovinou rodící se moderní vzdělanosti, vysvětluje neobyčejný význam a rozmach, s nímž se oddal myšlence vzdělání, metodice jeho sdělování a rozšiřování způsobem, který v dosavadní historii kultury neměl obdoby a který z něho učinil tvůrce soustavného vychovatelství, přirozené metody didaktické a velikých projektů reformy vzdělání,*

---

⁶³ FLOSS, Petr: *Labyrint světa a ráj srdce*. Příbram, 1992. ISBN 80-85245-27-2

kteřé patří k největším kulturním statkům všeho moderního lidstva.⁶⁴

Komenský je vážený pedagog ale již ve své době nastiňuje potřebu harmonie těla i ducha - nejen že se má člověk starat o dobrou stravu pro duši tedy o správně vzdělání a podněty k rozvoji, ale je nutné udržovat v dobré kondici i tělo - tedy o něj pečovat a opatřit mu správné jídlo i pití.

„Zatím co česká didaktika je prostě „umění umělého vyučování“, didaktika latinská líčí „všeobecné umění, jak naučit všechny všemu, čili spolehlivý a vybraný způsob, jak lze po všech obcích, městech a vesnicích kteréhokoliv křesťanského království zřizovat školy...“⁶⁵

Komenský se později se svou myšlenkou vztahuje k celému světu a rozšiřuje ji na celé lidstvo. Tak by došlo k harmonii a nevedly by se války, díky kterým Komenský přichází o rodinu, celoživotní práci a svůj osobní život, který po této zkušenosti zasvěcuje reformě vzdělávání a Jednotě Bratrské. Původně chtěl být jen teologem, ale postupně plány mění podle toho, co ho oslovilo.

Dalším dílem didaktiky je postupně vysvětleno, jak pokračuje ve věcech příroda a je to přirovnáno ke vzdělávání. Například příroda nic nezamotává, ale jde postupně vpřed.

Nejdůležitějším hlediskem, je dle Komenského základ, se kterým by měl každý, kdo se chce vzdělávat k věcem přistupovat. Žák

---

⁶⁴ KOPECKÝ, Jaromír – PATOČKA, Jan – KYRÁŠEK, Jiří. *Jan Amos Komenský: nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. s. 31.

⁶⁵ KOPECKÝ, Jaromír – PATOČKA, Jan – KYRÁŠEK, Jiří. *Jan Amos Komenský: nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. s. 48.

by se měl také dostatečně chválit, aby ho práce začala bavit. Zároveň by měl být žák vzdělán v jazyce do takové míry, aby rozuměl, co se po něm chce a i samotné věci.

Vyučovat není dle Komenského pouhé frázování nebo předkládání mládeži telefonního seznamu k nabiflování z paměti. Je nutné vzbudit jejich zájem a postupně jim otvírat mysl, aby byli schopni sami pochopit a přijít na podstatu oné věci a tím si to také nejlépe zapamatují.

Nic se tedy ve výsledku nemá dělat analyticky, ale vždy syntetickou metodou, tudíž od kořenů věci vzhůru, nikdy ne naopak.

Vše se má žákům předkládat srozumitelně roztríděné, tak aby byli schopni pojmout poznatky a dále je použít. Mělo by navazovat jedno na druhé a tím by se měla zajistit srozumitelnost a propojenost poznání.

Také by mělo být vše učeno, jako když se zatlučná hřebík - tedy nejlépe jednou ranou, pořádně a propojeně s ostatními souvislostmi, aby žák tuto informaci nezapomněl.

Pomůckou mají být žákům knihy, kam má být vše systematicky zapisováno tak, aby si žák kdykoliv mohl jakoukoliv informaci dohledat. Což je praktikováno dodnes.

Komenský se ve své přípravné fázi na všenápravu věnuje knihám *Theatrum universatis rerum* a *Amphitheatrum*, kde píše o antropologii člověka, o závislosti člověka na Bohu a inspiruje se myšlenkami Mikuláše Kusánského. Jedná se o čtyři knihy, z nichž dochované jsou pouze dvě. Patočka hovoří o spisech nábožensky útěšných, kde je velmi výrazný motiv rezignace. Nejvíce si cení Patočka *Labyrintu* a *Hlubiny bezpečnosti*, kde se člověk dozví o protikladu poznání a života člověka. Vrací se později k motivu návratu do lidského nitra, kde se člověk

může setkat s Bohem. Děj vede přes veškerá lidská zaměstnání a je zde patrné že se jedná o encyklopedismus.

Labyrint je vlastně bezútěšné dílo, kdy člověk ve světě nenachází žádné radosti ani povolání nebo činnost, která by ho uspokojila.

Zatímco v *Labyrintu* se hovoří o motivech z díla Andreaeho, motiv morální a společenské kritiky a motiv křesťansko-pietistický, v *Hlubině bezpečnosti* je motiv z díla Mikuláše Kusánského. Rezignace, odvrát od činnosti, to je důsledek, který je z díla patrný. Komenský překonává toto bezútěšné období provázené osobními katastrofami a nepřízní osudu psaním děl a vytvořením filosofie výchovy, která nemá obdoby.

Komenského vychovatelská činnost získala podporu jeho přátel v Amsterdamu, především Ludvíka de Geer a roku 1656 Komenský zahajuje nové práce na spise ODO, který je rozdělen na svazek lešenský, elblagský a potocký podle místa, kde ho Komenský psal. Dále se Komenský věnuje spisu v Amsterdamu, čímž tyto spisy doplňuje. Koncipováno je dílo tak, že nejprve je zde teoretická část a poté následují informační knihy a učebnice, následně zde jsou myšlenky teoretické a apologetické, které rozvíjí původní ráz díla k praktickému využití v životě.

Zde se projevuje Komenského paralelismus. Komenský vydává kritické dílo *Věječka moudrosti*, kde reviduje své snahy a který se věnuje náhledu samotného Komenského na vlastní práci, jak chápe svou didaktiku pansoficky a vidí zde určité mezery v nedůslednosti a jednotě.

Přerušením prací je vydávání revelací jako očekávání změny, ovšem bezúspěšné. Komenský se poté vrací k pracím na didaktice. Vydává souhrn přirozené vyučovací metody ve spise

Východisko ze školských labyrintů, rozvrhuje zde školu jako tiskárnu.

„Všecka pojednání ukazují zároveň rozmach jeho soustavného myšlení, jeho pansofický ráz, jeho vůli k praktické reformě lidských věcí a k plánovité organizaci celého lidského života i dobovou podmíněnost obsahu všech pojmů a zásad, které Komenský hlásá. Dnešní vychovatel může se stále ještě u Komenského učit soustavnému myšlení o otázkách vychovatelství, může u něho najít základní formální náčrt všech pojmů, s nimiž stále pracuje, ale jejichž vzájemný vztah a podmíněnost si málo uvědomuje.“⁶⁶

Komenský se z krize osobní i spisovatelské dostává právě přes filosofii výchovy, které se věnuje ve spisech ODO. Navazuje tím na tradici antické filosofie z pohledu augustinovského, je to její velká obnova, dle Patočky si toho Komenský není vědomý.

Tak se Komenskému ukazuje, že cesta k nápravě světa vede přes filosofii konkrétně přes filosofii výchovy. Jedině nová výchova umožní nový pohled na svět, kladný přístup k němu a je ve shodě s křesťanskými ideály popřením samobytného smyslu světa. Zde je nasnadě, že se musí přihlížet k tomu, že škola a výchova musí pohlížet na universálnost světa jako celku, jeho soustavnost a musí ho mít stále na paměti.

Jedná se o nový pohled, ba dokonce nový účel výchov jako takové, pohlížet na celek světa skrze optiku nového vědění a vychovatelství, které již nemůže být rozpolcené jako tomu bylo

---

⁶⁶ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.str.454

dosud, ale musí mít jednotný ráz, celkovou metodu ne pouze izolované disciplíny bez návaznosti, ale univerzální vědění propojené ve všech možných rysech.

„Tradiční filosofie školská, jak ji Komenský poznal v podobě protestantského aristotelismu, tuto jednotnost neposkytuje. Není v ní rozřešena otázka integrace lidských schopností poznat pravdu. Není ani svět sám zachycován jednotnou metodou. Též objektivní světová jednota není pochopena tak, aby ve všech jednotlivostech zůstávala stálým tématem všeho vědění.“⁶⁷

Proto není Komenský s tímto stavem spokojen a přes vzory Campanelly a Bacona se dostává k rozřešení syntéze pramenů lidského poznání. Campanella ho inspiroval věděním jednotným procházejícím skrze všechny obory a cílem měl vědění jednotné spočívající na zkušenostech, rozumu a víře zároveň. Které později směřují k praktičnosti a nápravným cílům.

Největší vliv měl ale Bacon se svým pojetím vědění, které staví člověka jako vládce přírody nad ní, hovoří o pojmu metody jako stroje, který roznásobí síly jednotlivce, hovoříme o indukci.

Tu Komenský nepřebírá, ale velmi ho inspiruje, je dle něj zbytečně dílčí a obsáhlá. Ale pochopil, že je nutné se věnovat jednotné vědě a jednotnou metodou. Metoda dle Komenského je úpravou myšlenek Campanelly o trojím pramenu poznání a koncepcí Mikuláše Kusánského o všeobecné harmonii věcí. *„Jeho metoda je zároveň vynalézající, myšlená jako dokazující postup a jako způsob, jímž se nejlépe objasňuje, co bylo prokázáno,*

---

⁶⁷ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.str. 183

je zároveň a posteriori i a priori, protože se opírá právě tak o věcnou zkušenost jako o původní inventář mysli. Je to umožněno základní myšlenkou celkové jednoty, která se explikuje všude ve skutečnosti, v přírodě objektivní i v lidském subjektu. Je podstatně syntetická, ale analýzu a indukci obsahuje jako nesamostatnou část."⁶⁸

Další metoda bádání je vyložena nejlépe v *Prodomu pansophiae*, kde je svět uskutečněním idejí božské mysli. Je pochopen, jako vrstvicí se, z těchto idejí postupně v celkový systém. Hlavním oborem je příroda, která vše zakládá a od ní lze paralelismem dojít k čemukoliv jinému. Jako u Bacona se jedná o myšlenku nadvlády nad přírodou, u Komenského se jedná o nápravu lidských věcí pomocí nového vyučování a výchovy – paralelismy, harmonií, analogií k novým vynálezům, které dají člověku nové síly a prostředky k nápravě.

*„Tento nový duch, oživující myšlenky tradiční, vykřesávající ze zdánlivě úplně mrtvého slovního vědění nové, netušené jiskry, je vlastní originalitou postupu Komenského.“*⁶⁹

Touto metodou prostupuje Komenského dílo a využívá tak metodu přetváření starého a používání starých metod v nové.

Descartova a Baconova metoda je popsateľná jako metodický mechanismus ve smyslu indukce neboli kombinace několika prvků a redukce několika problémů na jeden základní. Komenského

---

⁶⁸ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.str. 186

⁶⁹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie I*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-52-6.str. 188

metoda je pružnější a efektivnější, ale se zmíněnými metodami sdílí určitý rys v rámci praktičnosti a efektivity.

Tato metoda je mnohem více zaměřena na strukturu a zákonitosti než na substanci reality, v čemž je struktura postižitelná právě spíše jeho metodou, dodává Patočka.

Čím je metoda harmonie tak význačná? Objevuje společný vztah mezi přírodou a uměním, vytváří nové postupy, příručky a projekty, kterými již zmíněné obohacuje.

Takovou metodou je hlavně přirozená metoda vyučování a výchovy.

Didaktika, říká Patočka je vyvozena základně z přírody a s paralelismem ze zákonitostí v přírodě a dílem lidí. To znamená, že se v přírodě vychovatel inspiroje takovými zákonitostmi, které ho něčím ovlivňují. Díky nim pak získává soustavnost, celkovou strukturu a náhled na fungování výchovných prostředků, bez kterých by toto nebylo.

Základem přirozené výchovné metody vyučovací se pak stává zásada celkovosti a celistvosti s tím, že jde celá metoda označit za panharmonickou. Tato zásada celkovosti v důsledku způsobuje ve vyučování mít neustále na zřeteli na celek, čímž je v určitém smyslu encyklopedické. Jednak se musí tento celek nazírat neustále z různých pohledů, takže se stále pracuje s celkem a s tím, co již žák pochopil a zasazuje se mu to do dovedností, které již ovládá.

Toto vede k dalšímu Komenského vynálezu - učebnicím, které jsou rozřazeny podle stupně chápání a dle věkových tříd do určitých celků.

Stejným principem by se mělo řídit vyučování jazyků - neboli jazyk je také jeden velký celek, ale je něčím zvláštní neboť

jazyk sám o sobě je nesmyslem, je nutné ho tedy vyučovat ve smyslu na nějakém jiném poznání či věděni, bez něhož by ztratila jednotlivost význam, a celek by byl roztržštěn v kusá slova bez souladu. Takže i v jazykové didaktice je třeba dbát na celkovost a encyklopedičnost a věcnost vzdělávání. *Janua linguarum* spis věnující se jazykové výchově dle Patočky vyučuje použití slov pomocí pojmů, aniž by tyto pojmy speciálně zpracovávala. Ale pansofická encyklopedie, kterou Komenský zamýšlí vytvořit má tyto pojmy zpracovávat filosofickou metodou, ne pouze didakticky či lingvisticky, tedy by mělo jít o ucelený systém věděni.

Komenský svou filosofii pojímá triadicky dle vlivu Campanelly a Mikuláše Kusánského, je to patrné již ve spisku *První filozofie*. To je patrné již v díle *Brána jazyků otevřená*.

2.2 Obecná porada o nápravě věcí lidských

„V jedno ze svých pozdních zamyšlení nad lidskými labyrinty napsal Komenský, že život je cesta, jež vede postupně z minulosti přes přítomnost do budoucnosti a stále přichází k novým a novým dosud neznámým místům, věcem a osobám. Aby lidé nebloudili, potřebují ukazatele, který by ve spletitosti naznačil správný směr, potřebují nějakou „nit Ariadninu“, jak vycházet z labyrintů.“⁷⁰

---

⁷⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos: Obecná porada o nápravě věcí lidských svazek I. Praha 1992.

Patočka⁷¹ líčí dílo universalistického charakteru jako nevídanou a novou věc, kterou se snaží Komenský změnit lidstvo jako takové a nastítnit novou éru, která by vedla přes reformu filosofie, politiky a náboženství k organizaci lidstva a všeobecnému porozumění a harmonii.

Patočka⁷² hovoří o syntéze novoplatonismu a aristotelské scholastiky, kdy se jedná o encyklopedicky pojatý text.

Komenský sám zde hovoří o nutnosti obratu lidstva od jeho porušenosti do lepší budoucnosti obratem vztahu k věcem, k druhým lidem a k tomu, co je nad námi (Bohu). Tedy by se dalo říci, Komenský zde nastiňuje základní okruhy toho, co se mu zdá porušené a míní nastavit všeobecný řád lidstva a harmonii takového rázu, aby se tyto celky sjednotily, a člověk mohl žít v míru a porozumění.

„Tento projekt nese důrazně universalistický charakter a míní svého cíle dospět universalistickou reformou tří základních „záležitostí“, složek lidskosti, jež člověka činí člověkem (či „věcí člověka“, podle Komenského člověku svěřených a člověka utvářejících: filosofie (v tehdejší pojetí vědy vůbec), politiky a náboženství, organizujících lidské vědomí, lidské chtění a lidské doufání.“⁷³

---

⁷¹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.

⁷² PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.

⁷³ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.str. 150

Pokud má dojít k tomuto ideálnímu světu a obratu v něj, je třeba aby se takto chovalo celé lidstvo, nejen jednotlivci. Komenský počítá s obratem celé společnosti, která postupně dojde jeho záměru a tím, že se bude řídit dílem *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských* (De rerum humanarum emendatione consultatio catholica).⁷⁴, se k tomu přiblíží.

K záměru má pomoci Komenskému světlo, které bude lidstvo vést. Záměrem je vést lidstvo prostřednictvím vůdců - vzdělaných lidí, kteří budou určovat, co jak má být. Tím bude *Panegersia* - první část *Obecné porady*.

Panaugie neboli druhá část má být rozpracováním spisku *Via Lucis* a má pomoci spojovat prostředky a pronikat ke světlu. Jedná se o metodologii jak prolnout cestu za světlem vnějším a vnitřním.

Dalším záměrem bylo universální školství, universální knihy, universální akademie věd a to převzaly díly *Pampaedie*, *Pantaxie* a *Panorthosie*.

„A velikým souhrnem společenských návrhů je pak *Panorthosie* se svou filosofií dějin světských i duchovních, se svou reformou jednotlivců, rodin, škol, států a hlavně mezinárodní organizace, kde se rýsují před zrakem myslitele mezinárodní ministerstvo osvěty a vědy, syntéza dosavadních akademických projektů na všelidskou organizaci vědy, mezinárodní ministerstvo práva a posléze ekumenická organizace církví, a kde nad tím vším dominuje jakýsi nadnárodní a nadstátní parlament - myšlenky, s nimiž se porůznu shledáváme již dříve,

---

⁷⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vybrané spisy Jana Amose Komenského: svazek IV..* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 560 s.

ale většinou vždy s ostnem proti některému evropskému nebo mimoevropskému národu, nikdy s oním ryzím universalismem, nikdy s oním ryzím zaujetím pro jednotu lidstva, nikdy v takové syntéze všeho, co pro ni kdy bylo lidskou myslí koncipováno a nikdy na takovém hlubokém základě filosofickém, na podkladě myšlenky universální harmonie, která proniká celý systém.⁷⁵

Takto vidí Komenský dle Patočky nápravu, kterou je třeba provést sice pod rouškou ještě starých prostředků, ale jinak je to myšlenka zcela originální, jde o celkovou reorganizaci celého světového systému v rámci práva, celkového řízení a organizace včetně školského systému, kterému v této práci kladu největší důraz.

Pantaxie se stává nosnou částí Komenského díla, která nastiňuje pochopení řádu věcí. Tedy jejich pravého smyslu a jejich účelu. Komenský využívá raději slovo *Pantaxie*, jelikož *Pansofie* je termín zabarvený, vytýkaný.

Komenský uvedl jako nosný spisek *Janua rerum*, stává se srdcem celé porady.

Zde Komenský nastiňuje bez skurpulí svět jako vrstevnaté jsoucno, které v souvislostech zde leží a tvoří tzv. *alphabetum rerum* neboli abecedu věcí tedy rozmanitost, realita je pojata jako řetěz jsoucen.

Dále zde rozebírá Komenský svět jako historickou věc, spolu s biblickým pojetím dobra a zla, triadické struktury zde nechybí. Student by měl dostat základní informace, nejlépe

---

⁷⁵ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.str. 152

podložené reálnou věcí či poznatky, aby si mohl lépe zapamatovat to, co se učí. Tudíž je ideální abstraktní věci převádět do praxe a reality.

Všechno má být zaznamenáváno do knih, aby se později mohl kdokoliv přesvědčit o informaci jakéhokoliv typu. Tedy vše má být podložené knihami.

Také se zde hovoří o procesu předání, tedy pokud se žák naučí něco nového, bude ideální, když to rovnou někomu předá a naučí ho to.

Pokud si chce žák věc zapamatovat, musí jí nejdříve plně porozumět, aby se z ní stalo pravidlo a poté pilně procvičovat každý den, pokud je to možné.

Denní cvičení povede ke zdokonalování žáka, který může dělat chyby, ale je dobré je ihned opravovat. Nejlepší je, když se naučí co nejkratší a nejsrozumitelnější pravidla.

Komenský zde také hovoří o různých typech škol pro různé věkové kategorie žáků. Pro věk dětský zde hovoří o mateřském typu učení věcí, tedy matka se má věnovat dítěti a učit ho novému. Pro chlapectví je zde elementární základní škola s mateřským jazykem vyučování. Pro jinošství je nejlepší latinská škola neboli gymnázium. A pro věk mládí je určena akademie a cestování, kde se může člověk mnohému naučit.

Poté zde Komenský detailně rozpracovává, co by měl daný člověk v určitém věku zvládat a umět. Například pro dítě je začátek zeměpisu umět znát co je řeka, hora a umět to vysvětlit.

Ve škole tzv. národní se mají po šest let odděleně, aby si vzájemně nepřekáželi učit psát, zpívat, nazpaměť znát katechismus i bibli, počítat, měřit a všechno ostatní, co by kdy mohli potřebovat, aby již slyšeli jednou. Pak pokud půjdou

dále studovat a budou se k poznatkům vracet. Když budou řemeslníky, alespoň budou mít ponětí, o čem se mluví.

Další vzdělání na gymnáziu bude také šestileté s tím, že si žáci mají osvojit základy gramatiky, fyziky, matematiky, etiky, dialektiky a rétoriky. Komenský je toho názoru že je zde třeba učit čtyři jazyky a zároveň probrat celou encyklopedii. Takže by se mělo dosáhnout tzv. encyklopedického vzdělání.

Zároveň musí umět dobře mluvit a argumentovat, proto je zde rétorika a dialektika. Jedná se tedy o sedmero svobodných umění plus navíc fyzika, zeměpis, dějepis a teologie.

Komenský rozpracoval velmi detailně u každého studia záměr, čemu se mají žáci učit tedy obsah a zároveň je zde také uvedeno do jaké hloubky mají v poznání dojít.

Vše má být zaznamenáno do knih v rámci učebnic, aby z nich mohli žáci čerpat a mohli do nich nahlížet v případě nejistoty.

„Zatím co česká didaktika je prostě „umění umělého vyučování“, didaktika latinská líčí „všeobecné umění, jak naučit všechny všemu, čili spolehlivý a vybraný způsob, jak lze po všech obcích, městech a vesnicích kteréhokoliv křesťanského království zřizovat školy...“⁷⁶

2.2 Komenského filosofie výchovy

Komenský chápe filosofii výchovy a výchovu jako řešení lidskosti a bere ji ne jako pouhou přípravu na život, nýbrž jako hlavní složku života a páteř, která ho učiní lidským.

---

⁷⁶KOPECKÝ, Jaromír - PATOČKA, Jan - KYRÁŠEK, Jiří. *Jan Amos Komenský: nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. s. 48.

Člověk se dle Komenského musí lidských teprve stát, není to něco, s čím se narodíme a máme to zvnitřněno v sobě. Je to právě výchova, která nás má polidštit, učinit z nás osoby schopné žít pospolu ve společnosti, být humanizovaní.

Komenský líčí v Labyrintu skutečnost pobloudilého a nepravého lidství, kdy vidí paralely v době třicetileté války, kdy jsou lidé dle jeho názoru právě bloudící a nemají dostatečné lidství na to, aby se ty hrůzy, které kolem sebe mladý Komenský viděl, vůbec neděly. Jeho výchova má být určitým stupněm poznání, má posouvat k humanizaci lidí, má je vychovávat a snažit se je učinit odpovědné nejenom za sebe, ale především i za ostatní a za věci neboli za smysl všeho, jak říká Patočka.

Výchovu bere jako celoživotní úkol člověka, který se má obrátit ve svých tendencích, má se stát plným odpovědným a zodpovědným člověkem.

Právě proto by výchova měla být dostupná pro všechny lidi bez rozdílu, aby bylo možno vytvořit společnost, která bude demokratická a humanitní ve smyslu napravené lidské společnosti - Komenský vidí smysl tohoto činění právě v reformované lidské společnosti, která nebude nesmyslně válčit, ale bude se snažit žít v míru a bude chápat smysl lidského života jako neustálého učení se.

Komenský tvoří svoje dílo v období 17. století kdy žil například Descartes⁷⁷, jehož dílo je mnohem známější a navazuje na něj pozdější vývoj filosofie. Což právě u Komenského není, jednak je jeho dílo málo známé a jeho rozšíření se děje až v 19. a 20.

---

⁷⁷ René Descartes (1596 - 1650) významný francouzský filosof, matematik a fyzik.

století a zároveň není žádný pokračovatel, který by rozpracovával Komenského myšlenky nebo na ně navazoval.

Bezesporu je ale Komenský velkým učitelem, teologem i filosofem a zakladatelem metodiky didaktiky jako vědy. Zcela určitě je proto významné se o jeho metodu zajímat, případně ji rozvést, neboť je to pilíř dnešního vzdělávání a vyučování.

Známa je metoda škola hrou, jež má žákům nastítnit základní problémy přijatelnou či zábavnou metodou a tudíž si je studenti i lépe zapamatují. Dalším důležitým pravidlem je všechno přirozeně bez nucení - tedy žádné biflování se z paměti, ale vše pěkně po pořádku k zapamatování a ještě dobrovolně - to je v této době nová a velmi výrazně novátorská metoda.

Jeho filosofie spočívá v pansofii, která je rozpracována až posléze a je do jejího centra zařazena i didaktika.

„Tento spis byl inspirován snahou o radikální změnu, která probíhala v 17. století u všech myslitelů jako byl Bacon, Hobbes⁷⁸, Descartes. Každý se zabýval proměnou v rámci možností svého myšlení. Ovšem jediný Komenský uvažoval tak, že je třeba změnit vše univerzálně, všude a co nejvíce do hloubky. Tedy náprava měla proběhnout ve třech oblastech, ve vztahu člověka k přírodě, v oblasti mezilidských vztahů a společnosti a také v duchovní rovině. Všenáprava je rozdělena pečlivě na tři celky podle křesťanského ideálu nejsvětější trojice a do sedmi knih.“⁷⁹

---

⁷⁸Thomas Hobbes (1588 - 1679) byl anglický politický filosof. Nejznámější dílo Leviathan (1651), zakladatel materialismu.

⁷⁹ FLORIANOVÁ, Eliška: Myšlení Jana Amose Komenského v kontextu doby 17. století. Praha 2012. Str.46

Komenský zde předbíhá svou dobu v aktualitě myšlenek a v tom, že budou nosné ještě dnes. Komenský si uvědomoval důležitou úlohu školy jako instituce pro vzdělávání všech žáků, důležitost kázně a řádu, který by toto vzdělávání provázel. Také mu bylo zřejmé, že je důležité se zasadit o prosazení knih jako hlavního nástroje vzdělávání, neboť je třeba mít kde čerpat znalosti. K tomu všemu připojuje myšlenku pansofie, díky které by se žáci měli vzdělávat na světě všude stejně, nejlépe ve stejných podmínkách a také by měli studovat více jazyků, aby byli schopni se dorozumět.

Pansofie jako myšlenka universálního vzdělávání, všeobecné harmonie lidí a míru, jednotné komise pro tyto účely složené z tehdejších vzdělaných lidí byla vskutku neobyčejná.

Komenský tehdy předbíhá velmi svou dobu, za což je některými lidmi pranýřován a odsouzen, musí se obhajovat a dalekosáhle osvětlovat nevinnost svého záměru, který je leckdy vnímán negativně. To vše musí Komenský stihnout spolu s psaním svého vrcholného díla Obecná porada o nápravě věcí lidských.

Filosofie Komenského výchovy je velmi obsáhlá a zároveň propracovaná.

Souvislost lze najít i ve změně nahlížení na člověka, přírodu a souvislost mezi nimi, což nastalo v 17. století. Hlavní příčinou je změna pohledu na přírodu, která probíhá v smyslu přeměny na matematickou přírodovědu. Předním představitelem se stává Bacon Verulamský, který udává člověka jako pána nad přírodou. Ten se jím stává pomocí vědění, které získává.

Bacon ozřejmuje poznání věcí na zjištění jejich vnitřního základu, tedy pokud zjistíme, z čeho se věc skládá a čím je, získáme tím její poznání. Po Baconovi nastupuje Descartes, který srovnává věci co do forem a snaží se je rozložit od složitého k jednoduchému. A v takovém ovzduší přichází na výsluní Komenský

jako vědec a filosof, který se snaží poznání nejprve encyklopedizovat, což je snaha vskutku nesnadná vzhledem k jeho objemnosti a následně organizovat tak, aby se dalo co nejvíce a nejsnadněji naučit.

Velmi se mu to daří v díle *Brána jazyků*, což je jazyková učebnice latiny. Kterou ohromí například švédskou královnou Kristinu.

Komenský tvoří první velkou souvislou soustavu pedagogických pojmů, která kdy byla vytvořena, bez které by žádné školy nevznikly ani nemohly existovat.

Veškeré encyklopedické vědění nemají podporovat zvědavost a snahu všemu rozumět, ale jelikož je Komenský i teologem, mají ukázat jak je člověk malý ve své vlastní bezvýznamnosti.

Dále se Komenský věnuje následkem životní krize spisům útěšným, které mají čtenáři ukázat, že člověk není ve světě uspokojen žádným povoláním, okolnostmi ani situací ale pouze jeho posláním ve smyslu čistě křesťanském toho může docílit.

Pouze obrácení se do nitra, do srdce a přebývání v něm s myšlenkami zahrnujícími Ježíše ho může utěšit a přiblížit k cíli jeho života.

Dalšími spisy jsou *Labyrint světa a ráj srdce* a *Hlubina bezpečnosti*, kde se Komenský velmi inspiroje dílem Mikuláše Kusánského. Ten pokračuje v tradici fyziků zaměřených proti Aristotelovi ve 14. století.

Nejvýraznější místo má však učebnice *Dveře jazyků otevřené*, která zaujímá přední post právě kvůli tomu, že vychází ze syntézy učební látky pro školu. Je zde paralela jazyka latinského a národního a je zároveň malou encyklopedií.

Tímto dílem se roku 1631 stává Komenský slavným a roztáčí kolem sebe spirálu nových ideí a podnětů, ze kterých vychází celkové Komenského snažení a práce až na *Obecné poradě*. Po tomto spise je například *Orbis pictus* jako obrazová učebnice též velmi známá.

Ovšem *Dveře jazyků* iniciují práci na *Obecné poradě*, jež je spíše filosoficko teologickou syntézou než právě učebnicí. Komenský nahrává do karet i současníkům jako Leibnitzovi a Descartovi, kteří o jednotné vědě a vzdělávání hovoří také. Komenský se snažil pro svůj velkolepý podnik získat tehdejší elitu učenců, což se mu nezdařilo, proto zůstaly tyto velké ideje pouze v zárodku a mají spíše výchovnou povahu, jak naznačuje Patočka - na podkladě společného rozumového úsilí dosáhnout společného vědění a dorozumění po celém světě.

Komenský později rozpracovává ideu pansofie - východiskem mu je jakási první filosofie, která je základem světa vůbec a spojuje tedy svým základem veškerý materiální svět, který známe. Mezi vším je paralela, která je typickým východiskem Komenského práce.

Pak následuje dle Patočky z vlivu Descartova vrchol všeho, čímž je člověk, který vrcholí svět práce a svět lidské společnosti, což je světem morálním a dále máme svět věčný neboli duchovní.

Komenský se později vyděluje od Leibnitze a Descarta právě účastenstvím člověka na přírodních věcech, kdy ho bere jako činnou součást přírodních interakcí. Což je dle Patočky je to obrat od nižšího k vyššímu teda od lidské práce, kde ruka přetváří přírodu.

Nejdůležitějším rysem Komenského pansofie je, že má být napsaná pro všechny lidi, což je nejen v této době vskutku nevídané.

Má být nejvyšším stupněm vzdělání, který ovšem obsahuje i ty nižší a má být také obsaženo veškeré lidské vědění a nic

zbytečného. Vzniká zde nová paralela mezi teorií a praxí, mezi psaným slovem a skutkem, kdy má přispět k jednotě, osvětlení, pokoji a zorganizování lidstva. Tato myšlenka také zahrnuje mír křesťanských církví. Z těchto všech pohnutek vytváří Komenský dílo velkého rázu, které je zmíněno poprvé v roce 1644, kdy se připravuje k přednášce v Toruni.

První díl má vynášet otázku jak se dosáhne harmonie v úpadku ve třech hlavních oblastech a to jsou filosofie neboli vztah k přírodě, politika neboli vztahy mezilidské a společenství neboli náboženství.

Druhý díl nastiňuje metodu, která má být provedena, aby se dosáhlo v těchto třech uvedených oblastech ke konsensu.

Další tři části se zabývají pansofií neboli systémem reálnému, pampaedii tj. v myšlenkovém jsoucnu a panglotii tj. v jazykovém umění. Je zajímavé, že věk člověka je zde rozdělen do osmi stadií, kterými se postupně prochází a například panglottie se věnuje nejenom jazyku obecnému umělému, ale i kultuře a zlepšení národních jazyků a latiny.

Panorthosie je posledním dílem a zobecňujícím strukturou. Vše, tedy i oprava věcí lidských závisí na globálnosti a universalitě či celkovosti. Neúspěšné pokusy konané doposavad jsou díky tomu, že byly pouze částečné. Naproti tomu nyní, když jsme si již vědomi, čeho je třeba dosáhnout, se náprava konečně může zdařit.

Komenský zde díky ovzduší v době 17. století, které má mnoho kongresů, které budí až fanatické myšlenky pocit, že se již zadaří celkově reformovat život, lidstvo a také konečně církve jako náboženství. Zabezpečí to tedy celkově tři oblasti lidské tedy obecnou filosofii neboli pansofii, obecně politiku a křesťanství.

Spravovat to budou tři organizace mezinárodního formátu, čímž bude mezinárodní akademie vědecká, která bude nést pochodeň světla

a která bude dbát na veškeré vzdělávání a učení, veškeré školské záležitosti, mezinárodní smírčí soud, který se bude věnovat věcem politických a bude udržovat mír mezi národy a nakonec ještě konsistoří svatosti, která bude zajišťovat mír mezi církevními obcemi a jejich souhru a zajistí ekumenu po celém světě.

Myšlenky jsou to věru odvážné, ale Komenský není až tak dalece od pravdy, i dnes jsou instituce, které se o takové věci snaží a mají i velké úspěchy jako jsou například mezinárodní ekumenická shromáždění a konference.

Komenský je jen prvním nosičem pochodně by se dalo říci, který nám toto světlo ve smyslu globálnosti poprvé načrtává do všeobecného měřítka a zaznamenává jako dílo světového formátu.

Poslední částí je pannuthesie neboli jakési napomenutí a uzávěr tohoto díla.

Komenský se snaží v díle celý lidský život zracionalizovat, zorganizovat a správně nasměrovat k míru, globálnímu zaměření a k celosvětové shodě.

Bez toho, aby lidstvo ve vzdělávání, výchově a celkovému snažení směřovali k jednotě a universalitě lze těžko dosáhnout něčeho významného.

„Člověk nikoli jako prostředek - nikoli jako věc, věc je vždy prostředek - musí být jednak zachycen ve své lidskosti, musí být určena povaha jeho „panství, vytyčeny jeho meze, jeho podmínky; - jednak musí mu být zjednan přístup k tomu, aby se mohl z vlastních sil tímto pánem vskutku stát, Je třeba pochopit a posílit tuto vládnoucí lidskost, lidskost nikoli jako prostředek a sílu k využití, nýbrž jako něco smysluplného samo o sobě, ba jako samotné místo všeho smyslu. Takový však byl problém, který si položil Komenský. Jeho problémem nebyla, jako u Bacona a Descarta, říše člověka, nýbrž člověk sám. A řešením tohoto problému byla mu,

podobně jako klasickým myslitelům před dvěma tisíci léty, výchova."⁸⁰

Takto by se dalo dosáhnout určitých dílčích cílů, které by ale nikam nevedly a daly by se donekonečna opakovat bez valného výsledku. Kdežto pokud bude lidstvo sjednoceno do té míry, že bude usilovat jednotně o tu samou věc, bude to výhra nejenom pro dnešní generace, ale té pro ty budoucí. Což je skvělá myšlenka i dnes, natož v 17. století.

Mít universálně organizované školství by bylo ideální jak pro celý svět, tak pro lidi - všichni by znali to samé, byli by schopni se dohodnout a zároveň by nebyli nevzdělaní žáci. Každý by věděl, co má dělat a znal by na světě své místo, nestávalo by se, že by někdo nevěděl co se sebou. Anebo možná právě ano - díky tomu že nejsme universální ve smyslu toho, že každý člověk je individualita - viz směřování dnes.

Individualisticky zaměřené 21. století, kdy je každý sám za sebe a každý má různé možnosti a je jen na nás, které zvolíme a tím si snováme vlastní individuální osud.

Právě proto, že jsme jako lidé nejednotní a různí ve svých cílech, tužbách, názorech a dokonce i ve vzhledu, původu, míře, prostě naprosto ve všem by možná nemohla tato universalita nikdy fungovat.

Globálně lze spravovat určitě oblasti lidského života, ale rozhodně je třeba zde dát prostor pro kulturní odlišnosti daných oblastí, pro odlišnosti názorové a jiné další jako například

---

⁸⁰ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.str. 354

politické příslušnosti, vzdělání a tak podobně. Tento výčet by mohl ještě dlouze pokračovat, ale na to zde bohužel není prostor.

Chci zde jen zmínit, že ne každý je stejný. Spíš naopak jsme tak různí a je třeba neustále zvyšovat toleranci a uvolňovat hranice všednosti a „normálnosti“. Například rasová nenávisť, homofobie, xenofobie jsou zabijáci právě takových universalistických úvah, jako měl Komenský.

Dnes je dle mého názoru třeba posouvat hranice lidské a osobní tolerance.

Je potřebnější než unifikace veškerého spíše poukázat na pestrou paletu odlišností a universalizovat v přístupu k ní, než obecně sjednocovat, spíše sjednotit názory, reakce, předcházet stereotypům v chování a nenávisti vůči různým menšinám od nemocných či jinak handicapovaných lidí až po rasově různé či různé sexuální preference.

Tohle je dle mého názoru největší schod v poselství a přínosu Komenského - podle mého názoru je tato různost žádoucí a bude jí čím dál více, tím, jak se bude otevřeněji o čemkoliv mluvit, smýšlet a uvažovat. Neboli nůžky různosti se budou čím dál více rozevírat a mezi lidmi vznikat větší a větší propast, proto je třeba je určitým způsobem něčím spojovat. To měl na mysli i Komenský dle mého názoru. Spojit lidi, kteří jsou si tolik vzdálení v běžném životě, že o sobě například ani nevědí.

Spojit národy skrz různé mezinárodní organizace se dnes již snaží v mnoha oblastech a již dnes je to běh na dlouhou trať. Je to úkol nesnadný, leč velmi důležitý a přínosný nejenom pro nás a naše děti, ale hlavně pro budoucí lidské fungování.

Je tedy nutné šířit osvětu, informovat co nejvíce lidí o všem možném, snažit se co nejvíce propojovat různé národy, různé rasy a různá náboženství směřovat spíše k sobě, než od sebe.

Vše by dle mého názoru mělo postupovat metodou synkritickou, která je nejslavnější metodou Komenského alespoň dle mého názoru. Ve všem lze najít určitá podobenství a na základě těchto podobností lze spojit lidi. Lidé k sobě pak mají blíž, mají pocit, že jsou něčeho společného součástí a i lépe se organizují.

Takže bez nucení, ale přirozeně lze ve všech oblastech lidského života vyhledat určité paralely, které by přiblížili už takto dost vzdálené oblasti, skupiny lidí.

Já osobně bych využila Komenského poznatky, které si mohl ověřit on sám, a po generace již byly ověřovány a snažila bych se bez donucení spojit lidi do globálnějších mezinárodních institucí, snažila bych se o jejich porozumění a dialog.

Pak by se každý jistě našel, každý by chtěl něco dalšího vědět, zkusit či porovnat a rozvíjel by se samovolně proces, který by byl spuštěn právě tak jednoduše jak to zní metodou synkritickou.

Závěr

Tématem mé diplomové práce je Komenského filosofie výchovy a její dosah do 17.století, kdy Komenský působil. Snažím se zde nastínit vliv různých známých a vážených osobností, vliv děl a osobních tragedií na autorův život a jeho dílo a myšlenkové směřování.

V první části se věnuji filosofii, jak ji vnímal Komenský, posléze jak vnímal Patočka z jeho děl a věnuji se také krátce různým dílům, která zde zmiňuji. Dále zde rozpracovávám kapitolu o výchově, o vývoji a historii pojmu jako takovém a zároveň o vývoji myšlenek na vychovatelství u Komenského. Ve třetí podkapitole je rozpracovaná filosofie výchovy podle Jana Patočky - významného myslitele, který se Komenským a jeho dílem zabývá podrobně ve svých dílech *Komeniologické studie I,II a III*. Je zde načrtnuta výchova jako výchova k lidskosti, to jak vnímal výchovu sám Patočka a Komenského zároveň.

V části další se již plně věnuji myšlenkám samotného Jana Amose Komenského, jeho metodické soustavě v rámci didaktického spisku ODO - *Opera didactica omnia* a dál taky systému vychovatelskému. Podrobně rozpracovávám dílo velké didaktiky a poté i Obecné porady o nápravě věcí lidských, jeho působení, hlavní a nejdůležitější myšlenky a srovnávám dnešní dobu spolu s původními Komenského záměry.

Hodnotím zde, jak by mělo vypadat jeho snažení v dnešním podání a zda jeho myšlenky mají aktualitu či nemají. Dle mého názoru je Komenský stále aktuální, ovšem někdy je třeba si jeho myšlenky trochu poupravit či přizpůsobit době.

Velký důraz zde kladu na metodu stěžejní v Komenského díle a tou je metoda synkritická, kterou by šlo dle mého názoru využít při propojování lidstva, při hledání podobností mezi individualitami

dnešní doby a při snahách společenských. Výchova je zde dle Komenského vysvětlena do podrobnosti jako snaha ovlivnit vnímání a působení člověka, svět jako velká škola, kde se člověk připravuje k lidskému úkolu a snaha Komenského, aby se všichni vzdělávali neustále, je zde více než patrná.

Obecně shledávám Komenského skvělým učitelem a výborným metodikem, jelikož jsem měla tu možnost jeho metodiku projít podrobně a jsem nadšená jeho aktuálností a globálností.

Použitá literatura

Odborná literatura

BLEKASTAD, Milada: *Comenius, Versuch eines Umrisses von Leben, Werk und Schicksal des Jan Amos Komenský*, Universitetsvorlaget Oslo Academia Praha 1969, 892 s.

DR. KVAČALA, Jan. *Jan Amos Komenský: jeho osobnost a jeho soustava vědy pedagogické*. Praha: Dědictví Komenského, 1920. 170 s.

FLOSS, Pavel. *Jan Amos Komenský: od divadla věcí k dramatu člověka*. Ostrava: Profil, 1970. 168 s.

FLOSS, Petr: *Labyrint světa a ráj srdce*. Příbram, 1992. ISBN 80-85245-27-2

GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6. S. 26.

CHOCHOLOVÁ, Svatava; PÁNKOVÁ, Markéta; STEINER, Martin: *Jan Amos Komenský: Odkaz kultury vzdělávání*. Praha, 2009. ISBN 978-80-200-1700-0

KRATOCHVÍL, Zdeněk: *Filosofie mezi mýtem a vědou*. Praha: Academia, 2009. 472s. ISBN 978-80-200-1789-5, str. 19

MOLNÁR, Amedeo; REJCHRTOVÁ, Noemi. *Jan Amos Komenský: O sobě*. Praha: Odeon, 1989. 373 s.

KRATOCHVÍL, Zdeněk: *Filosofie mezi mýtem a vědou*. Praha: Academia, 2009. 472s. ISBN 978-80-200-1789-5

KOPECKÝ, Jaromír; PATOČKA, Jan; KYRÁŠEK, Jiří. *Jan Amos Komenský: nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 272 s. ISBN 978-80-200-1700-0

PALOUŠ, Radim. *Komenského boží svět*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 141 s. ISBN 80-04-25615-5.

PALOUŠ, Radim: *Paradoxy výchovy*. Praha, 2009. ISBN 978-80-246-1650-6.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie I*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-52-6.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.

POPELOVÁ, Jiřina. *J. A. Komenského cesta k všenápravě*. Praha: SPN, 1958. 428 s.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŘÍČAN, Rudolf. *Jan Amos Komenský: muž víry, lásky a naděje*. Praha: Kalich, 1971. 145 s.

STÖRIG, Hans Joachim: *Malé dějiny filozofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 653s.

Prameny:

DESCARTES, René. *Úvahy o první filosofii*. Praha: Oikoymenh, 2010. 1. vydání. 126 s. ISBN: 978-80-7298-427-5.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Anděl míru. In Cesta světla*. Brno: Miloš Palatka Almi, 2009. S 165-210. ISBN 978-80-904344-2-4.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Centrum securitatis, to jest, Hlubina bezpečnosti, aneb, Světlé vymalování, jak v samém jediném Bohu...*

pokoj a blahoslavenství záleží. Praha: Spolek Komenského, 1878.
130 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Cesta světla*. Praha: Mladá fronta, 1992. 232
s. ISBN 80-204-0291-8

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Centrum securitatis, to jest, Hlubina
bezpečnosti, aneb, Světlé vymalování, jak v samém jediném Bohu...
pokoj a blahoslavenství záleží*. Praha: Spolek Komenského, 1878.
130 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické
nakladatelství, 1951. 387 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Opera omnia: Dílo J. A. Komenského 15/I*.
Praha: Academia, 1989. 504 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Opera omnia: Dílo J. A. Komenského I*. Praha:
Academia, 1969. 416 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*.
Praha: Svoboda, 1992. s. 360. ISBN 80-205-0227-0.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Jedno nezbytné*. Praha: Kalich, 1999. 181 s.
ISBN 80-7017-349-1.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Kšaft umírající matky Jednoty Bratrské*.
Brno: Dr. Josef Staněk, 1935.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: Naše
vojsko, 1958. 138 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Listové do nebe*. Nový Jičín: Vlastivědný
ústav, 1970. s. XXI

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Posel míru a blaha národů: Komenského
myšlenky o dobrodiní míru a všeobecné vzdělanosti*. Praha: Státní
pedagogické nakladatelství, 1956.

KOMENSKÝ, Jan Amos; ZOUBEK, František Jan. *Předchůdce vševědy*.
Praha: Beseda učitelská, 1879. 77 s.

Summary:

John Amos Comenius was active in fields of pedagogy, theology and philosophy.

This diploma thesis deals with J. A. Comenius's life, work, written books and important pedagogic methodology.

Main field of Comenius's interest was theory of education; his work was supposed to change school educational system. What started as improvement of Czech educational system later become work of international scope and impact.

Comenius, as a politically interested teacher of the 17th century, time of reformation, wants to give his homeland a hand and help with finding future path.

First chapter covers philosophy itself. His focus on philosophy and theology and his tendencies to change the world throw pansofia.

Second chapter consist of his influence on filed of education.

Third chapter outlines his work in education, his work, books and of course his masterpiece General Consultation.

There are described two basic tendencies: Pansophia and improvement of all things human. Comenius's work General Consultation on an Improvement of All Things Human is analyzed and rated according to existing comeniological publications.

John Amos Comenius was broad-based personality, tried to solve the issues of his world and make it better place for next generations.